

YRIKE

FAGBLAD OM YRKESOPPLÆRING / 66. ÅRGANG

SJØBEIN PÅ
HVALER

KJEMPER FOR
GARVERIFAGET

LANDBRUK I
STORBYEN

#1
2022

Rådebank-
stjernen:
**SNAKK OM
PSYKISK
HELSE**

innhold

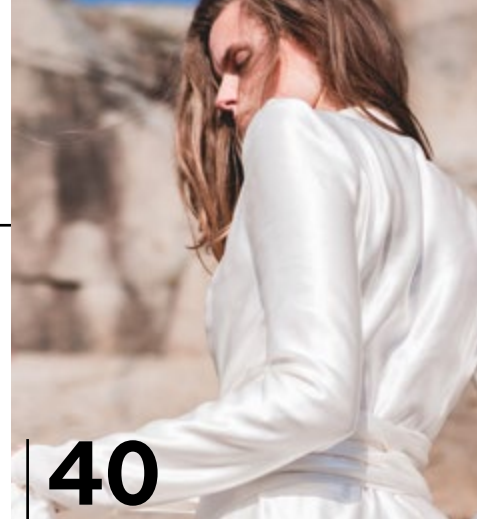
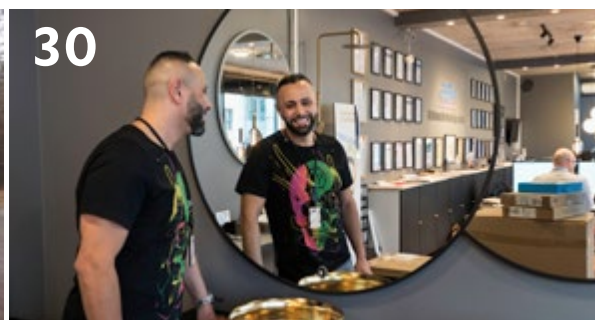

Nyhetsreportasjer

- 32 Prisbelønt utdanning
- 35 Blått naturbruk
- 38 Urbant naturbruk
- 45 20 lærlinger i samme bedrift
- 48 Fotball som yrkesfag
- 50 Enda mer fotball i storbyen
- 52 Lærer om miljøet
- 57 Frisør på nytt

Fagartikler

- 62 Dobling av bøkkere
- 65 Chili i maten

FOTOREPORTASJE

Faste spalter

- 3 Leder
- 4 Nytt fra yrke
- 20 Forbundscommentaren
- 30 Yrke-profilen
- 40 Fotoreportasje
- 44 Bokomtale
- 56 Bokomtale
- 60 Skråblikk på yrke

Tema

- 6 Ber skolene snakke åpent om psykisk helse
- 12 Flere unge sliter psykisk
- 16 Slik trenes lærerne
- 18 Mental Helse vil inn i skolen
- 22 Håndverk i det grønne skiftet
- 26 Kjemper for garverifaget
- 28 Museene tar kampen

TRADISJONSFAG

YRKE

Ansvarlig redaktør:

Wenche Helene Schjønberg
Telefon: 24 14 23 49
Mobil: 91 19 13 15
E-post: ws@utdanningsnytt.no
www.utdanningsnytt.no/Yrke

Abonnement:

E-post: abonnement@utdanningsnytt.no

Abonnement kr 300,- per år.

Gratis for medlemmer av Utdanningsforbundet.

Annonsekontakt

Mona Jørgensrud, salgssjef, HS Media AS
E-post: mj@hsmedia.no
Telefon: 62 94 10 32 / 91 17 34 73

Medlemsservice

Kontakt Medlemsservice ved spørsmål
om abonnement og bladordningen,
adresseendringer og Min side:
E-post: medlem@udf.no
Telefon: 24 14 20 00
Min side: udf.no/min-side

Ikke medlem, men ønsker abonnement?

Send e-post til:
abonnement@utdanningsnytt.no

Utgiver:

Utdanningsforbundet
Hausmanns gate 17
Boks 9191 Grønland, 0134 Oslo
Telefon: 24 14 20 00

Yrke er medlem av Fagpressen og redigeres
etter Redaktørplakatens og Vær Varsom-
plakatens regler for god presseskikk. Den
som likevel føler seg urettmessig rammet,
oppfordres til å ta kontakt med redaktøren.
Pressens Faglige Utvalg, PFU, behandler klager
mot pressen.

Forsidefoto: Werner Juvik

Layout: Melkeveien Designkontor
www.melkeveien.no

Trykk: Ålgård Offset AS

Opplag: 9215 ifølge Fagpressens
opplagskontroll. Godkjent per 2. halvår 2020
og 1. halvår 2021.

ISSN 1504-1905

Når noen sliter

I tre sesonger har vi sett henne som biljenta Hege i TV-serien «Rådebank». I dette nummeret av Yrke forteller skuespilleren Maja Christiansen at hun ikke helt visste hva hun gikk til da hun sa ja til å spille en av rånerne. Men da tilbakemeldingene begynte å komme fra unge som så på serien, begynte hun å forstå hva hun hadde vært med på.

For det ble så mye mer enn bare rølp og mekking i «Rådebank». Det ble om selve livet. Om manglende mestring, angst, sjalusi og gleden ved å lykkes, men også om de mørkeste sidene ved livet, selvmord og alle konsekvensene det får for de som sitter igjen med sjokket og sorgen.

Tall Yrke har innhentet fra forskere, viser at ungdomstid ikke bare er fest og glede, for mange er det et beintøft slit med å komme igjennom tilværelsen på grunn av utfordringer med den mentale helsen. Og dette er noe mange yrkesfaglærere kan skrive under på. For mange ungdommer er læringen den voksne de kan snakke med når det buttrer som verst. Anne Breen, som underviser på lærerutdanningen på Kjeller, sier til Yrke at hun vil gi lærerstudentene en verktøykasse de kan bruke når de kommer ut i jobb og møter elever som sliter på forskjellige måter.

Hun mener at det er viktig å ha kunnskap om livsmestring og forebygging som basis i møtet med elevene. – Det handler om forståelse, om holdninger, og det handler om hvilken type relasjon man skal ha med elevene, sier hun til Yrke.

Forståelse handler det også om i saken om håndverksutøverne som kjemper for at garverifaget skal gjenoppstå. De ber skolemyndighetene forstå at de tradisjonelle fagene har betydning, ikke bare av hensyn til tradisjon, men også med tanke på fremtiden. Eller som læringen Petter Mathias Farstad sier til Yrke: «Faget er bærekraftig og miljøvennlig». Yrke kommer til å følge denne saken videre.

Wenche H. Schjønberg

NHO varsler om stort behov for fagarbeidere

OSLO Enda et år viser NHOs kompetansebarometer stort behov for fagarbeidere. Særlig mangler Norge nok kompetanse innen håndverksfag.

Ifølge undersøkelsen melder to av tre NHO-bedrifter om behov for faglært arbeidskraft.

– Dersom vi ikke får på plass tiltak og får tettet kompetansegapet, vil det være en tragedie for de som kunne ha skapt flere arbeidsplasser, men også de som kunne fått de jobbene, sier administrerende direktør i NHO Service og Handel Anne-Cecilie Kaltenborn i en pressemelding.

Det er NIFU som har gjort undersøkelsen på vegne av NHO.

Rapporten viser bedriftenes kompetansebehov i 2021 etter fagområder, utdanningsnivåer, typer yrkesfag, fagskoleretninger og behovet for ingeniører.

I 2021 oppgir to av tre bedrifter å ha et udekket kompetansebehov. Dette er den høyest andelen i barometerets historie. Tidligere år har under 60 prosent av bedriftene oppgitt det samme. Det er særlig bedrifter med stor grad av udekket kompetansebehov som øker – fra 8 prosent i fjor til 14 prosent nå.

Ber om Finnmarks-modell for videregående opplæring

LEBESBY Ungdom i Finnmark må få videregående opplæring der de lever og bor, mener leder i Lebesby Senterparti Jan Olav Jensen.

I et leserinnlegg på nettstedet iFinnmark tar han til orde for en omfattende omlegging.

«Det må tenkes helt nytt i forhold til videregående utdanning i Finnmark. Målet må være å i størst mulig grad gi ungdommene formell og reell kunnskap og kompetanse der de faktisk bor. Vi kan bygge videre på de erfaringer vi har med LOSA (Lokal Opplæring i Samarbeid med

Arbeidslivet). Å flytte hjemmefra 15–16 år gammel er tidlig, for tidlig. Den digitale verden gir nye muligheter og bør gi nye løsninger», skriver han.

Jensen ber politikere og skolefolk om å komme ut av boksen og å tenke nytt.

«Vi trenger et system tilpasset den periferien mange av oss bor i. Så bør vi kanskje opprettholde noen «sentrale enheter», for mer spesialiserte utdanningsløp 2. og 3. året. Men målet bør være å gi et 3-årig tilbud til ungdommene der de bor», mener han.

Han avslutter med at fylket nå rett og slett trenger en Finnmarks-modell for videregående utdanning.

LOs ungdomssekretær skrev et kjærlighetsbrev til yrkesfagene

STAVANGER «Jeg valgte å gå yrkesfag og å få fagbrev, det er et valg jeg hadde gjort igjen om jeg skulle valgt nå. Dette fordi yrkesfag har så mange fordeler både under og etter utdanningen.»

Dette skriver LOs ungdomssekretær i Rogaland, Daniel Alexander Gudbrandsen, i et debattinnlegg i Stavanger Aftenblad.

Han skriver at han vet mange ungdommer er redde for å velge yrkesfag. Og ser tilbake på den tiden da han selv måtte ta valget mellom yrkesfag og studiespesialiserende:

«Kjære ungdom, jeg vet av egen erfaring at det er skummelt å måtte ta et slikt valg. Kjære foreldre, jeg vet det er utfordrende å veilede ungdommene i et slikt valg. Det kan være klokt og gi ungdommen råd om utdanning som arbeidslivet trenger. Norge trenger fagarbeidere i veldig mange fag. Det er et stort fortrinn i seg selv.»

Gudbrandsen viser til at yrkesfag gir så mange fordeler, både under og etter utdanningen.

«Når man er ferdig, sitter man igjen med et fagbrev, som er et bevis på at du

virkelig kan sakene dine. Samtidig får man erfaring fra arbeidslivet de årene man er lærling. Dette gir deg et stort fortrinn når du skal søke jobb videre. Faktisk skjer det også ofte at bedriften man har gått i lære hos, tilbyr fast jobb etter at læretiden er ferdig.»

Nasjonal kampanje skal få ungdommer til å smake seg fram til restaurant- og matfag

OSLO En bredt anlagt kampanje skal få ungdom til å velge restaurant- og matfag, håper blant andre NHO Reiseliv. Nå setter de trykket inn på at både foreldre og avgangselever «smaker seg fram» til matyrkene.

Kampanjen «Smak deg frem» har som mål å øke rekrutteringen til et programfag som ikke har vært blant de mest populære de siste årene.

– Vårt mål er å rekruttere flere til bransjen. Vi vil skape nysgjerrighet og interesse blant ungdommene sier Henrik Hamborg, politisk rådgiver for kompetanse og rekruttering i NHO Reiseliv til Yrke.

Det er NHO Reiseliv som sammen med NHO Mat og Drikke, NHO Service og Handel, Sjømat Norge, Hovedorganisasjonen Virke, Fellesforbundet, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund (NNN), Norske Kokkers Landsforening, Baker- og konditorbransjens Landsforening (BKLF), og Foreningen for Opplæringskontorene i Restaurant- og Matfag (FORM), står bak kampanjen.

Startskuddet for «Smak deg frem» gikk allerede i 2020, men på grunn av pandemien har store deler av kampanjen til nå blitt kjørt digitalt, adgang til fysiske møter har vært mer begrenset.

Men like fullt mener NHO Reiseliv at kampanjen så langt har vært vellykket, med over 800 000 visninger.

Ungdommene er selvsagt den største målgruppen for kampanjen.

– Men vi er også opptatt av å få med oss foresatte og lærere på ungdomsskolene. Det sies jo at kanskje har mor en avgjørende røst når det kommer til valg av utdanningsprogram, men vi tror også at rådgivere og karriereveiledere på ungdomsskolene spiller en viktig rolle. Vi ønsker at de bruker «Smak deg frem,» som en visuell kampanje, til å få ungdommene til seriøst å vurdere matfagene som fremtidig yrkesvei.

Hamborg mener han ikke tar hardt i når han kan gå god for at en plass på RM sikrer framtidig læreplass og arbeid.

– All erfaring gjennom pandemien viser at så fort vi får holde åpent, så er etterspørsele, etter det vi tilbyr veldig høy, sier Henrik Hamborg.

Nå forskes det på om tilskuddene til utstyr påvirker fylkeskommunenes prioriteringer

OSLO Skoler over hele landet har til sammen fått 77 millioner kroner ekstra til å kjøpe inn nytt utstyr til bruk i undervisningen på yrkesfag. Nå skal det forskes på effekten.

– Oppdatert utstyr på yrkesfag er like viktig som oppdaterte lærebøker. Denne regjeringen vil derfor gjennomføre et utstyrløft for yrkesfag slik at opplæringen blir mer relevant for det arbeidslivet elevene skal ut i, sa kunnskapsminister Tonje Brenna (Ap) da fordelingen til skolene var klar. Første pott ble delt ut før jul i fjor, andre del av ekstrabevilgningen ble overført i januar. Samtidig med at skolene søkte om å få sin del av de ekstra midlene, forpliktet de seg til å delta en evaluering av tildelingen, som gjennomføres av Oslo Economics og Samfunns- og næringslivsforskning (SNF) i perioden fra november i fjor til og med juni i år.

Formålet med undersøkelsen er å se på hvilken effekt tilskuddsordningen har hatt, ut fra hva skolene har søkt om av bevilgninger. Det er altså ikke hva slags effekt nytt utstyr har for opplæringen, det skal forskes på i denne omgang, ifølge Utdanningsdirektoratet.

Oppdraget er derimot avgrenset til å undersøke hvilken effekt modellene har på fylkeskommunenes prioriteringer av investering i utstyr innenfor yrkesfaglige utdanningsprogram på kort og lang sikt.

Toppidrettsutøvere som konkurrerer i nordiske grener, skal få velge yrkesfag

MO Fra høsten tilbyr Polarsirkelen videregående skole på Mo yrkesfag i kombinasjon med skihopp, kombinert og langrenn. – På høy tid, sier tidligere hopper Anders Jacobsen.

Jacobsen er både VM-vinner og vinner av hoppuka og har tatt OL-medaljer. Han valgte selv idrettsfag da han tok videregående, men trivdes dårlig, og hoppet av til rørfag, skriver NRK.

Han beskriver at det gikk bra takket være løsningsorienterte lærere.

– Men jeg skulle veldig ønsket at jeg hadde tilbud om et idrettsgymnas med yrkesfaglig retning, sier han.

Tilbudet ved Polarsirkelen videregående skole på Mo kommer i stand etter at flere aktører i Nordland fylkeskommune har gått sammen for å få gjennomført ideen.

– I Nordland velger to tredeler av guttene yrkesfag. Mens halvparten av jentene gjør det. Det er både meningsløst og urettferdig at så mange ungdommer ikke skal ha mulighetene til å kombinere videregående opplæring og idrett, sier fylkesrådsleder Tomas Norvoll (Ap).

Løpet for elever som velger spisset toppidrett samtidig som de tar utdan-

ning innenfor yrkesfag, blir femårig, i et tre-pluss-to-årig løp bestående av henholdsvis skoledel og læretid, skriver Rana Blad som også omtaler saken.

Polarsirkelen har allerede landslinje for nordiske grener på studiespesialisering, men nå kan altså skiutøverne også velge yrkesfag.

Flere med lang erfaring skal få komme inn på lærerutdanning for yrkessjåfører

STJØRDAL Regjeringen øker antallet studieplasser, og vil også gjøre det lettere å komme inn på studiet for trafikklærere for tunge kjøretøy.

Dermed kommer de Høyre i møte i kravet om at det må gjøres noe for å sikre flere lærere i denne bransjen.

Tall fra bransjen viser Norge vil mangle tusenvis av tungtransportsjåfører innen ti år. Samtidig melder skolene som utdanner sjåførene om lærermangel.

Nå svarer regjeringen at de vil handle raskt.

– Uten lastebilen stopper Norge. Derfor må vi sørge for at vi har nok sjåfører og da må vi også ha nok kjørrelærere for lastebil. I årene som kommer vil vi mangle lærere. Derfor gir vi penger til å ta opp 25 ekstra studenter i kullet som starter ved Nord universitet til høsten og vi gjør det enklere for søkere med realkompetanse å komme inn, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Ola Borten Moe (Sp).

– Det er imponerende å se at regjeringen så effektivt klarer å implementere Høyres forslag. Høyre fremmet tre forslag for å få flere kjørrelærere for tungbil på tirsdag, og allerede er mye tatt tak i. Fremover håper jeg regjeringen ikke bare følger opp med flere studieplasser, men også kommer med tiltak som gjør at flere vil søke på disse, sier Margret Hagerup (H) til Yrke.

Rådebank-stjernen ber skolene snakke åpent om selvmord og psykisk helse

OSLO Maja Christiansen visste ikke helt hva hun gikk til da hun tok rollen som Hege i «Rådebank». Da hun fikk tilbakemeldinger fra unge som sa TV-serien hadde reddet dem fra selvmord, forsto hun det.

TEKST SNORRE SCHJØNBERG BILDER WERNER JUVIK

Rådebank ble et fenomen for unge nordmenn. TV-serien tok opp vanskelige temaer som selvmord, angst og psykiske problemer på en åpen, ærlig og direkte måte.

– Jeg synes jo vi har lyktes, sier Christiansen til Yrke.

Hun er lærerdattera fra Drammen som skulle bli musiker, men ble skuespiller og et symbol for unge jenter i et guttemiljø. Flere jenter fikk se en kvinneverole som minnet om dem selv, men som de ikke hadde sett på TV tidligere. I Rådebank spiller Maja Christiansen Hege, som er billakkerer og aktiv i rånermiljøet og tøff, både i væremåte og i replikken.

RIKSTEATRET Christiansen forteller åpent om de mange tilbakemeldingene skuespillerne fikk etter at TV-serien hadde vært på skjermene. Yrke møter henne på en pizzarestaurant i Nydalen, like ved der hun nå jobber som skuespiller ved Riksteatret.

– Jeg må jo insistere litt på at jeg ikke er Hege, selv om tankene som ligger bak karakteren er mine og serieskaper sine. Jeg synes det er flott å få gjøre en karakter som henne, som får være et talerør for disse temaene, men jobben min er jo å være skuespiller. Jeg er utrolig takknemlig for alle de nydelige tilbakemeldingene jeg får. Det å få høre at noen ser opp til meg, enten på grunn av jobben jeg har gjort eller rollen jeg har spilt, er selvfølgelig en ære, men også ganske surrealistisk.

Når vi i løpet av en time og en stor pizza farter gjennom ulike temaer som plakaten med oppfordring til å søke hjelp som ble vist etter de vanskeligste episodene, det å være et forbilde for en gruppe som tidligere ikke er blitt sett, og hvordan Rådebank-rollen er blitt en karriereformende rolle for henne, blir Christiansen så engasjert at hun slår i bordet.

Hun forteller åpent om tilbakemeldingene de fikk, og hvordan det var å

sette seg inn i så tunge temaer som det Rådebank tok opp.

MUSIKER Men det var ikke gitt at det var hit hun skulle komme. Som nevnt var det musiker hun egentlig ville bli. I årene på Danvik barneskole, Gulslogen ungdomsskole i Drammen og til slutt dramalinja ute i Lier levde hun et liv som var langt fra mekking, råning og det livet hun senere skulle skildre på TV.

– Begge foreldrene mine er lærere i grunnskolen, så jeg er vokst opp med mye skoleprat, sier Christiansen.

– *Var yrkesfag og et slikt miljø noe du tenkte på da?*

– Personlig, nei, jeg visste at jeg ikke skulle det. Jeg var veldig klar veldig lenge på hva jeg skulle, og jeg skulle drive med musikk. Så fant jeg ut at det var spennende med skuespill, skiftet retning fort og begynte på dramalinjen i stedet, sier hun.

Slik har vi sett Maja Christiansen som Hege i «Rådebank». Foto: Max Emanuelson / NRK.

IKKE INN I – Yrkesfag var noe jeg hørte om, som alle andre, men det var noe jeg visste jeg ikke skulle inn i.

– *Det var kanskje litt som en annen verden?*

– Jeg var nok i et miljø hvor det vanlige var å gå studiespesialiserende, ikke så mange som skulle inn på yrkesfag. Det er kanskje litt typisk for byene?

Hun beskriver seg selv som veldig målrettet. Skoleflink og pliktoppfyllende. Da hun fikk smaken på skuespill, snudde hun på femøringen.

– Det var spennende. Jeg ville veldig fort det i stedet. Det fenget en helt annen interesse. Jeg har alltid vært interessert i musikk, men ikke så nerdete interessert. Men det ble fort noe som var veldig viktig, og som jeg jobbet mye, mye, mye med. Derfor var det ganske logisk å skulle gå dramalinja, sier hun.

SKUESPILLER Hun sier at hun allerede da ville bli skuespiller av yrke.

– Jo, jeg ville, men det var ikke egentlig sånn at jeg tenkte at jeg gikk der fordi jeg nå skulle bli det. For det første betyr ikke det å gå dramalinja at du skal bli skuespiller. Du holder på med det som et fag som alle andre, og har norsk og matte og sånn også. Det er en interesse. Som et valgfag, sier hun.

– Da jeg var ferdig på videregående, visste jeg at jeg ville søke meg inn på videre skuespillerutdanning. Men jeg var veldig usikker på om jeg kom inn. Det er få som kommer inn. Og jeg visste, der jeg var da på videregående, at jeg var ganske interessert i å studere, jeg var ikke så gira på folkehøyskole eller et friår. Jeg hadde et driv. Så jeg visste at hvis jeg ikke kommer inn nå, så begynner jeg fort på noe annet. Og da var det ikke sikkert jeg hadde kommet tilbake.

Jeg søkte journalistikk og ingeniørutdanning. Som er noe helt annet. Men jeg var veldig innstilt på og håpet at det skulle gå veien i skuespilleryrket, sier hun.

BACHELOR Først etter å ha tatt en bachelor på skuespillerhøyskolen og fått fast jobb som skuespiller ved Riksteatret, i tillegg til å være TV-stjerne, tør hun å kalle seg skuespiller.

– *Du har hele tiden hatt et driv etter å bli noe?*

– Ja. Det er vanskelig å si. Jeg tror jeg har vært veldig bevisst på at det yrket jeg har gått for, eller prøvd å gå for, er såpass vanskelig og usikkert at jeg må være oppmerksom på at det ikke er sikkert at det går. Da bør jeg kunne ha noe annet jeg liker å holde på med, sier hun.

Skuespillerutdanningen var ferdig i 2018. Omtrent samtidig snublet hun inn i Rådebank-universet.

Odin Waage og Maja Christiansen spiller hovedrollene. Foto: Max Emanuelson / NRK.

2

RIKSTEATRET

GARDEROBER
+ REKVISITT- OG
TAPETSERERAVD.

Riksteatret er skuespillerens nye «hjem».

– Odin Waage, som jeg kjente fra før av, sendte meg en melding midt oppi bachelorarbeidet da jeg hadde veldig mye å gjøre. Han sa at han spilte inn en pilot og spurte om jeg ville være med. Jeg hadde absolutt ikke tid, men tenkte jeg hadde jo lyst, da. Så jeg fikk presset det inn. Vi spilte inn den piloten, så tok det jo lang tid før de fikk grønt lys, sier hun.

SKULLE VÆRT INE Opprinnelig var det en helt annen rolle enn guttejenta Hege hun skulle spille.

I piloten spiller jeg en annen rolle, hun ekskjæresten hans, Ine, sykepleierstudent og noe helt annet. Da vi drev med audition, begynte de å tenke at kanskje Hege kunne være noe. Jeg var litt usikker på det. Eller jeg syntes det var dritkult og ville gjerne det, sier hun.

– *Men du kjente deg kanskje mer igjen i Ine?*

– Ja, kanskje litt den stereotypien. Det er så lett å havne inn i sånne båser. At jeg ser relativt ung ut, med langt

blondt hår og blå øyne. Det passet veldig inn i den rollen. Og jeg er liksom flinkis av meg, god på skolen og litt redd for å gjøre feil. Kanskje sånn sett passet jeg inn i Ine, men jeg synes jo jeg passer bedre inn i Hege. Men det er en helt annen vei å gå. Hun har jo også mye av det litt typiske, hun er også en usikker karakter, men med veldig mye fasade å opprettholde. Hun er tøff på utsiden, og jeg synes jo hun er kul da. Hun har noen moralske standpunkt som hun holder fast i, sier Christiansen og slår i bordet for første gang i intervjuet.

– *Det å sette deg inn i Hege, forsto du da hva slags fenomen hun ville bli? Hun er blitt en rollefigur som tidligere ikke har vært der?*

– Ja, hun er blitt det, men svaret er nei. Jeg visste ikke det da. Jeg ble veldig fascinert og tenkte det er jo absolutt noe her. Den researchen jeg gjorde på kvinner i rånemiljøet, jeg slet veldig med å finne ting før jeg begynte å prate med de som faktisk er i miljøet, sier Christiansen.

FENOMEN – Det var mye fokus på gutta, og det er jo en serie som handler mye om gutta. Så jeg tenkte at det var ganske interessant. Når jeg finner så lite om det når jeg søker rundt, er det kanskje blitt sagt litt lite om det. Da får vi prate om det nå, da, tenkte jeg. Jeg synes hele karakteren hennes er veldig spennende, sier Christiansen.

Christiansen sier at hun synes det sier ganske mye at NRK i utgangspunktet ønsket seg en komedie om rånere fra bygda, men at den etter research-periodens ble mer en dramaserie.

– En dramaserie som tok rånerne og bygdekulturen på alvor. Dette miljøet og denne typen karakterer har nok oftest blitt fremstilt litt stereotypisk i norsk film og TV tidligere, og jeg tror det var etterlengtet å også se Bygde-Norge bli tatt på alvor, sier hun.

– Det jeg tenker er verdt å merke seg, er at tematikken Rådebank tar opp, er veldig universell. Serien handler jo ikke om råning i seg selv, men om disse universelle temaene, satt til et rånemiljø, sier skuespilleren.

KJÆRLIGHET Hun påpeker at de utover i serien får vist fram flere av de mer typiske jentesidene Maja har. Det er mye kjærlighet i Rådebank, som også Maja er involvert i.

Men det er mye tungt materiale også. Selvmord, angst, utroskap og vonde tanker. Det var spesielt å sette seg inn i, sier Christiansen.

Serien er basert på et sitat fra Tove Gundersen i Rådet for psykisk helse: «Tenk hvis flere (menn) kunne snakke om det å leve helt vanlige liv, hvordan håndtere økonomisk usikkerhet, kjærlighetssorg, eller det å finne sin plass.»

– På tilbakemeldingene jeg har fått, kan jeg jo se at det har vært sårt trengt å snakke om denne tematikken. Enkelte av tilbakemeldingene kommer fra mennesker som forteller at de endelig har turt å søke hjelp etter å ha sett serien. Det betyr alt, for det er også noe av det

viktigste serien kan bidra med: at man tør å snakke med hverandre, er åpne for å lytte til det som blir sagt, og at man søker hjelp om man sliter med for eksempel selvmordstanker, sier hun.

Hun sier det er viktig å søke profesjonell hjelp for dem som går med slike tanker.

– For den finnes. Jeg som skuespiller har ikke de riktige verktøyene til å hjelpe i en slik situasjon, men kan henvise til hjelpetelefonen til Mental helse som er 116 123. Mental helse har fått inn veldig mange telefoner, særlig fra unge menn, etter sesong 2 av Rådebank, sier hun.

ANSVAR De tilbakemeldingene har vært både gode og krevende å få. Christiansen sier de jobbet hardt med de forskjellige temaene de tok opp, og la stor flid i å gjøre det på riktig måte. Det var et ansvar de hadde, sier hun.

– Føler du at dere lykkes?

– Ja, jeg må jo si at jeg gjør det, slår Christiansen fast.

– Som skuespiller føler jeg jo på et ekstra ansvar når vi skal inn i denne typen tematikk. Jeg har jobbet nøye og gjort mye research. Enkelte dager har vært tyngre enn andre, men det er heller ingen hemmelighet at å gjøre opptak på sett er noe helt annet enn

å se det endelige resultatet. I det ene øyeblikket står jeg og gråter øynene ut, riktignok med et kamera 10 cm unna ansiktet, i det neste bryter vi for lunsj, og jeg blir påkledd en badekåpe for å hindre at det søles lapskaus på kostymet, sier hun.

VIKTIG At historien deres er viktig for mange unge, er blitt tydelig gjennom tilbakemeldingene de har fått. Christiansen sier at ja, egentlig burde Rådebank inn som pensum i skolene. Hun har iallfall en klar oppfordring til lærere, venner og andre:

– Tør å snakke om selvmord og det som er vanskelig! Ikke for mye, men snakk åpent om det. Og snakk åpent om følelser, sier hun, og fortsetter:

– Jeg kan ikke si så mye om hva lærerne eller skolene bør gjøre, da jeg ikke er pedagog, og det er mange som kan mye mer om dette enn meg. Er det likevel noe jeg vil trekke frem, så er det kanskje at dette er en serie som kan åpne for samtale og refleksjon rundt uhyre mange temaer.

Rådebank-stjernen sier at det er noe hun som skuespiller har lært seg: å se situasjoner fra ulike perspektiver.

– Jeg er for eksempel ikke alltid enig i det karakteren gjør eller sier, men jobben min er å finne ut av hvorfor det skjer, slik at jeg kan spille situasjonen troverdig og «mene» det jeg sier og gjør. Samtidig finner jeg også da gjerne ut av hva som kunne vært gjort for å forhindre situasjonen. Dette er noe jeg tror alle har godt av å jobbe litt med, sier hun.

Nå er drømmen å kunne fortsette skuespillerkarrieren, men Christiansen er også åpen for å bli for eksempel lærer. Hun har allerede drevet en skuespillerskole hjemme i Drammen.

– Men jeg tror nok rollen som Maja har vært karriereformende, ja. Jeg kommer nok til å ha henne med meg alltid. ❖

Fagskolen
Innlandet

Fagskolen Innlandet tilbyr fleksible og yrkesrettede utdanninger, tilpasset ny teknologi og nye trender, i tråd med arbeidslivets behov. Gjennom hel- og deltidsstudier, på skolen eller nett, samt kortere modulbaserte studieløp, er Fagskolen Innlandet arbeidslivets foretrukne læringsarena og samarbeidspartner for høyere yrkesfaglig kompetanse - **menneskene** og **kunnskapen** Norge trenger!

fagskolen-innlandet.no

Vi utdanner menneskene Norge trenger!

BYGG/ANLEGG | KEM | FDV | VA

ELEKTRO

HELSEFAG

INSTALLASJONSMODELLERING
(BIM)

LEDELSEFAG

LOGISTIKK

LANDBRUKSFAG

DATATEKNIKK

TEKNOLOGIFAG

Etter pandemien:

Flere unge sliter psykisk

OSLO Psykiske helseproblemer hos barn og unge er blitt kalt *den nye pandemien*. Studier viser at problemene økte utover i pandemien, men fortsatt er det mye vi ikke vet.

TEKST SNORRE SCHJØNBERG

I de siste ti årene før koronapandemien lammet Norge og verden, så forskerne en økning i psykiske helseproblemer hos barn og unge. I perioden før pandemien flatet denne trenden ut.

Men en fersk studie fra FHI, som ennå ikke er fagfellevurdert, viser at andelen barn og unge mellom 12 og 15 år som oppsøkte lege på grunn av mental helse, økte med 47,5 prosent de første fem månedene av 2021. For barn mellom 6 og 12 år var økningen 31,7 prosent.

Både i absolutte tall og relativt sett var økningen klart størst for barn og unge som oppsøkte helsevesenet for å få hjelp med depresjon og angst. Økningen for disse diagnosene var på 65,1 prosent, sammenlignet med tall fra årene før pandemien for dem mellom 12 og 15 år.

Det skjedde etter at andelen først falt kraftig i starten av pandemien, før den var tilbake på et normalnivå sommeren 2020. Den kraftige økningen skjedde i takt med smittebølge to og tre og nye krav om sosial avstand.

– Våre funn kan antyde en forverring av mental helse blant unge, slår forskerne fast.

TRETTTHETSEFFEKT FHI-studien er ennå ikke fagfellevurdert, men er et varsku om at pandemiens påvirkning på barn og unge er større enn det tidlige studier antydte, mener FHI-forsker Lasse Bang, som har barn og unges psykiske helse som fagfelt.

– Konsekvensene av pandemien på den psykiske helsen viser blandede resultater. Mange har taklet pandemien godt. Men barn og unge fra visse undergrupper ser ut til å ha blitt mer negativt påvirket av pandemien. Dette gjelder blant annet de som hadde psykiske problemer fra før eller på andre måter er sårbare, sier Bang til Yrke.

FHI-forskeren kaller det en trettthetseffekt.

– Det gir jo litt mening, det er en unntakstilstand som har vart lenge. I FHIs kjerneoppgaver ligger det jo å følge med på dette. Så det vil komme mer informasjon framover, sier Bang.

LANGE VENTETIDER Studien påpeker at det er ikke en like stor økning i antall pasienter som får spesialisthjelp. FHI påpeker at dette kan forklares med at tilbudet ikke er godt nok, og at det allerede før pandemien var lange ventetider.

Den viser også en økning på 21 prosent i antall barn og unge som ble akuttinnlagt, men det dreier seg om lave tall som dermed er mindre sikre.

FHI-forskerne skriver at det ikke ser ut til å være sosioøkonomiske forskjeller på dem som har oppsøkt lege for å få hjelp.

Den norske studien er trolig en av de første som har sett på økningen i legeskonsultasjoner for mentale helseproblemer hos barn og unge i pandemien på en måte som tar høyde for alder og periodetrender.

«Våre funn antyder at antallet konsultasjoner økte mer enn hva vi kunne forvente basert på tidligere trender. Økningen ble tydelig seks til åtte måneder ut i pandemien, noe som antyder at de fleste barn (og foreldre) håndterte endringene på kort sikt. Men på lang

Flere og flere unge sliter psykisk. Foto: NTB.

sikt økte antallet konsultasjoner. I den grad våre funn viser en forverring i underliggende mentale helseproblemer, er dette samsvarende med en islandsk studie», skriver FHI.

TENÅRINGER Det er ikke klart hvor mange eldre tenåringer som har samme problemer. FHI skriver i sin studie at det tilsynelatende er litt færre enn 12–15-åringene, men at dette ikke svarer med internasjonale studier.

Økningen kommer etter at det de siste ti årene før pandemien allerede har vært en utvikling der stadig flere barn og unge opplever mentale helseplager.

For eksempel viser undersøkelsen Ungdata, som årlig ser på hvordan barn og unge i Norge har det, at 30 prosent av jentene og 12 prosent av guttene har hatt «mange psykiske plager» de siste sju dagene. Disse tallene gjaldt 2019.

Dette dreier seg om selvrapporterte mentale helseproblemer. En rapport fra FHI i 2018 viste imidlertid også samme tendens for psykiske lidelser som ble meldt i spesialisthelsetjenesten. Også der var det spesielt unge jenter som hadde problemer som angst, depresjon, tilpasningsforstyrrelser og spiseforstyrrelser.

– Vi har sett denne økningen i psykiske helseplager over tid. Årsaken til det vet vi ikke helt hva er. Det er mange potensielle årsaker. En er at det er en helt reell økning, en annen er at stigmaet for psykisk helse er brutt ned, og at det er en åpenhet der folk er mer villige til å rapportere det i spørreundersøkelser. Men vi ser samtidig den parallelle økningen i psykiske lidelser i helsevesenet, og må jo se disse to tingene i sammenheng med hverandre, sier Bang.

FORSKES INTENST Diagnosemanualene legene forholder seg til, er ikke blitt endret de siste ti årene, men Bang åpner likevel for at det kan være endringer i hvordan helsevesenet stiller diagnoser.

– Dette er ting vi undersøker nå, vi ønsker å forstå bedre disse økningene over tid, sier forsker Lasse Bang.

Han sier at skolene er en viktig arena for barn og unge og dermed spiller en rolle i denne utviklingen.

Det som er interessant å påpeke oppi dette negative fokuset, er at de aller, aller fleste ungdommer trives og har det bra. Ungdommer er stort sett veldig fornøyde og har det bra, sier Bang.

Forskningsmiljøer både i Norge og resten av verden jobber for tiden intensivt med å kartlegge nettopp denne utviklingen og hva pandemien har betydd.

– Pandemien har ikke vært uproblematisk for folk flest, sier assisterende helsedirektør Espen Nakstad. Foto: Javad Parsa / NTB.

Et spørsmål flere har stilt, er om vi ser en sykeliggjøring, der det å ha det litt vondt en dag blir diagnostisert som en depresjon uten at det egentlig er det.

– Ungdommers forhold til psykisk helse i dag er nok veldig ulikt det ungdommer for 10–20 år siden hadde

til sin psykiske helse. Tenk bare på medielandskapet, programmer på TV, podkaster. Det er mye fokus på det. Det er nok et helt annet forhold man har til psykisk helse, så vi kan ikke utelukke helt at språket til ungdommer rundt psykisk helse har endret seg over tid, sier Bang.

– Det kan synes som om de i dag snakker i mer diagnostiske termer, at de snakker om at de er deprimert i stedet for at de er lei seg, eller har angst i stedet for at de bekymrer seg. Samtidig er det trenden i helsevesenet som er økende. De diagnosene er jo satt av klinikere, man må se disse tingene opp mot hverandre og i sammenheng, påpeker Bang.

ENSOMHET FHI viser også til en undersøkelse fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress som viser at andelen ungdommer mellom 13 og 16 år i Bergen som hadde klinisk nivå av angst- og depresjonssympto-

mer, økte fra 5,3 prosent i 2019 til 6,2 prosent i 2020.

Ifølge den studien økte tendensen jo høyere alderen var. Også her viste det seg særlig å være jentene som slet. Ifølge studien var ensomhet og bekymringer under pandemien sterkt assosiert med symptomer på angst og depresjon.

En annen studie, publisert i Tidsskrift for Norsk Psykologforening, viser at ensomhet og mentale helseproblemer er knyttet til bruk av sosiale medier og ensomhet.

FHI-anslag sier at 14,3 prosent av tenåringer vil oppleve depresjon i løpet av sin levetid, mens 31,9 prosent vil oppleve angstlidelser. Særlig for jenter har den andelen økt de siste 20 årene.

TILTAK Assisterende helsedirektør Espen Rostrup Nakstad sier at helsemyndighetene følger godt med på alt av rapporter fra organisasjoner, kommunene og helsetjenesten selv. Han påpeker at selvmordstallene ikke økte i 2020 og 2021.

– Det betyr ikke at pandemien har vært uproblematisk for nordmenn flest, og mange har utvilsomt fått redusert sin livskvalitet ettersom tiden med pandemi har blitt lengre og lengre. De som har hatt størst behov for oppfølging for sine psykiske plager, har nok blitt hardest rammet av pandemien, og det kan være at vi får et etterslep som må håndteres framover, sier Nakstad til Yrke.

I pandemien har Nakstad og kollegene i FHI kommet med tiltak på tiltak.

Lasse Bang. Seniorforsker, ph.d. Foto: FHI

– Hvilke tiltak bør være på plass for barn og unges mentale helse?

– Det viktigste er at alle de vanlige mekanismene for helsehjelp i samfunnet fungerer som normalt igjen, hele veien fra skolehelsetjenesten til spesialisthelsetjenesten. I tillegg vil det være spesielle områder som krever større satsing, ikke minst der etterslepet i utredning og behandling er størst, sier Nakstad.

Han påpeker at alle bør bidra med å vise ekstra omsorg for dem man ser trenger det nå.

– Jeg tror alle bør være ekstra ivaretagende og inkluderende nå som både ansatte, elever og studenter er tilbake i en hverdag uten pandemiltak. Samarbeidet med helsesykepleier og kommunal helsetjeneste vil fortsatt være viktig, og vi må ikke glemme at barn kan ha andre helseutfordringer enn covid-19, sier han.

Alle kan bidra ved å vise ekstra omsorg for dem man ser trenger det, og som man kanskje ikke har sett like hyppig gjennom pandemien. Når mye

av hverdagen nå er tilbake, bør man også huske at noen elever eller deres foreldre er ekstra utsatt ved covid-19-sykdom, og at disse også må ivaretas.

Nakstad sier at kapasiteten i hele den norske helsetjenesten ble påvirket av pandemien.

– Etter hvert har man klart å drive ganske normale tjenester under vekslende smittebølger, men det er fortsatt et etterslep i mange deler av Helse-Norge som det vil ta tid å ta igjen, sier han.

ANNONSE

FJORD1 HAR CIRKA 60 LÆRLINGAR KVART ÅR, OG DETTE TALET SKAL AUKE!

“God og personleg oppfølging frå våre dyktige instruktørar”
SOM LÆRLING I FJORD1

“Gode moglegheitar til å sikre deg ei framtidig fast stilling”
SOM LÆRLING I FJORD1

★★★★★
“Du vert ein dyktig og ettertrakta arbeidskraft i næringa”

Fjord1

JAKTA PÅ LÆRLINGANE

Frequency.no

Slik trenes morgendagens lærere i å hjelpe ungdom

KJELLER På lærerutdanningen på Oslo Met jobbes det mye med å gi lærerne verktøy til å hjelpe ungdom som sliter - og håndtere en krise hvis den skulle oppstå.

TEKST SNORRE SCHJØNBERG

Livsmestring gjennomsyrrer alle fag, men det er også et obligatorisk emne som heter ungdomskultur, kjønn og mangfold der temaet er en vesentlig del av opplæringen morgendagens lærere får. Krisepedagogikk er et annet tema. Der får lærerne opplæring i hvordan en krise, som et dødsfall i klassen, skal håndteres.

Anne Breen, underviser i dette teamet på yrkesfaglærerutdanningen for restaurant- og matfag. Hun forteller at dette er noe lærerstudentene er svært opptatt av og interessert i å lære mer om.

– De som skal bli yrkesfaglærere, jobber i studiet først og fremst med forebygging, og for å forebygge handler det mye om utøvelse av lærerrollen og klasseledelse. Da er det sånn at yrkesfaglærere har en stor fordel ved at de jobber praktisk med ungdom, da får yrkesfaglærere til mer småprat og uformell prat med elevene, sier hun.

– Det gjør at du blir bedre kjent med elevene, du har en mulighet som klasserommet ikke gir på samme måte, påpeker hun.

Nettopp den nærheten er noe av

det viktigste hun trekker fram i forebyggingen: skape en trygghet for den enkelte eleven og i klassemiljøet og en gjensidig tillit.

– Det er da du kan avdekke hvordan elevene har det, du kan få en forståelse for at det er noe som skjer. Elevene har lettere for å fortelle deg om ting, du kan snappe opp litt mer, sier hun.

VERKTØYKASSA Et viktig aspekt er å gi lærerstudentene kunnskap og en verktøykasse de kan bruke når de kommer ut i skolene og får møte elever som kan slite på mange forskjellige måter.

Opplæringen er basert på forskning, som Ungdata-undersøkelsen, samt lærebøker og oppgaver, fordypning og ikke minst trening i praksis.

– De to siste årene har vi hatt som tema ungdom og stress som fører til psykisk uhelse. Det er en forskjell på psykisk uhelse og det å være psykisk syk slik at du må ha behandling og ha fagfolk inne. Det viktige er at studentene får kunnskap om de ulike problemene, sier hun.

I utdanningen inviteres for eksempel helsesykepleiertjenesten, politiet og

organisasjoner som jobber med temaene, inn.

– Lærerne må ha kunnskap for å kunne møte elevene på en ordentlig måte for å kunne bidra til forebyggingen. Det handler om forståelse, om holdninger, og det handler om hvilken type relasjon man skal ha med elevene. For å få den relasjonen må man ha den kunnskapen i bakgrunnen, slår Breen fast.

LIVSMESTRING Et ord som går igjen, er livsmestring.

– Det er jo en overordnet del av utdanningen nå. Den livsmestringen går inn i alle temaer de har. Det handler om å mestre situasjonene sine, sier hun.

Temaet krisepedagogikk tar for seg blant annet selvmord. Både forebygging og ikke minst hva lærerne skal gjøre dersom det skjer på deres skole eller i deres klasse.

– Da er vi på beredskapsplan. De lærer om beredskap for å ivareta elevene når krisen er et faktum. Men hovedfokuset er forebygging. Det ligger i klasselederrollen og klasseledelse, sier Breen.

Selv om mye av dette kan leses om i bøker og fagartikler, er det praksisen som er det viktigste, mener hun.

– Det hjelper ikke å ha forskning eller å ha hørt om og lest om dette. Vi jobber hele tiden med hva dette innebærer i praksis for deg som lærer, sier Breen.

Hun påpeker at yrkesfaglærerstudentene i utgangspunktet er voksne mennesker, som har med seg erfaringer fra arbeidslivet, der de kan ha hatt lærlinger, og mange også som foreldre.

– Det at de er voksne og har livserfaring, gjør at de er litt på ballen og er interessert i dette, sier Breen, som opplever stor motivasjon for temaet.

– Det å se på klasselederrollen i et større perspektiv: Det høres ut som du bare skal ha kontroll på klassen, men det handler om å se det i et videre perspektiv. De kan faget sitt så godt, og de har jobbet med ungdom før, så de opplever nok et ganske stort behov for å få bakgrunnskunnskap om hvordan de kan jobbe bedre med disse områdene. Så det er en takknemlig gruppe, sier hun.

NÅR KRISEN SKJER En annen ting lærerstudentene må trene på, er å ha en pedagogisk innfallsvinkel til kriser. Både de krisene som skjer på skolen, og de krisene elevene opplever i livet utenfor.

– Det må lærere håndtere. På organisasjonsnivå snakker vi om beredskapsplan, men også det å snakke med klassen og elever om en krise. Det må være en plan for læreren og for organisasjonen for hvordan dette skal håndteres, så det ikke blir opp til den enkelte læreren å takle det når man står i krisen. Da er det godt å kunne noe om krisepedagogikk og håndtering av situasjonene når det skjer, sier hun.

Kriser i klasserommet kan være veldig sammensatt, forklarer Breen.

– Det kan være dødsfall på skolen, medelever, skilsmisser og også forelskelse og kriser der. Det er noe med å ta ungdom på alvor. Kriseordet er veldig ulikt fra person til person, sier hun.

Da kommer vi igjen inn på den nære praten ved arbeidsbenken. Det å snappe opp hva som er en krise for den enkelte eleven.

Det er mange elever som prøver å skjule dette. De kan ha det ganske tøft, og det kan være vanskelig å avdekke det. Jo bedre relasjon du har til eleven, jo bedre kan du forstå det, sier Breen.

REGULERE PRATEN Et annet viktig aspekt er hva som kan snakkes om når og hvor.

– Hva skal snakkes om og tas i plenum og ikke, den reguleringen av samtaler, det har læreren ansvar for. At det ikke tar av i et klasserom, påpeker hun.

Anne Breen. Foto: (privat)

Hun mener en slik regulering er med på å beskytte integriteten til den enkelte og sørge for at en krise ikke forverres ved at alle får vite alt om den.

– Det kan spore av, og ungdom tenker ikke alltid at dette er lurt å si noe om, påpeker Breen.

En krise kan også brukes som en læringssituasjon.

– Livsmestring handler mye om å håndtere følelser og situasjoner som er vanskelige. Da vil det være lærerens rolle å heve det fra individnivå til hvilke erfaringer vi kan gjøre oss her, snakke på generelt grunnlag om hva det innebærer, og hvilke reaksjoner man kan få på det, sier Anne Breen.

Selv om mye av dette kan leses om i bøker og fagartikler, er det praksisen som er det viktigste, mener hun.

– Det hjelper ikke å ha forskning eller å ha hørt om og lest om dette. Vi jobber hele tiden med hva dette betyr i praksis for deg som lærer, sier Breen. ❖

Bobilen (blir erstattet av et eget bilde tirsdag): Mental Helse Ungdom har kjøpt en egen bobil som de kjører rundt til skolene i Oslo med for å vise ungdom som sliter at det finnes et tilbud til dem. Foto: Mental Helse.

Mental Helse Ungdom med klar oppfordring:

Inviter oss inn i skolene

OSLO Ungdomsorganisasjonen har kjøpt egen bobil for å komme nær ungdommer som sliter.

De ber skolene invitere dem inn.

TEKST SNORRE SCHJØNBERG

Mental Helse Ungdom er ungdomsorganisasjonen til Mental Helse, medlemsorganisasjon for mennesker med psykiske helseproblemer, pårørende og andre interesserte.

Foreningen har lokallag med engasjerte unge, mange av dem psykiatristudenter, rundt om i landet. Men et systematisk samarbeid med skolene, er noe de savner.

– Det er ikke så mye som vi ønsker, nei. Men vi har flere aktiviteter og prosjekter som involverer skoler. Lokallag

kommer tett på skoler som inviterer dem inn, sier Ann Savage, den eneste «voksne» i Mental Helse Ungdoms ledelse, til Yrke.

BRYTE TABUER Hun mener skolene kan ha mye å tjene på å invitere organisasjoner som hennes inn i skolene. Da kan en ung person, litt eldre enn elevene selv, fortelle åpent om psykisk helse på en måte som bryter tabuene. Og åpne døren for at elevene selv kan oppsøke hjelp.

– Jeg tror det ville ha vært lurt om skolene hadde et tettere samarbeid med organisasjoner som er drevet av ungdom som jobber innenfor mental helse. Det ville de ha hatt en stor fordel av og det ville ha økt forståelsen både blant lærere og elevene selv om det tilbudet som finnes, sier Savage.

Hun mener det er nettopp det som er styrken for en ungdomsorganisasjon: at en person elevene kan kjenne seg igjen i, som er på deres egen alder og snakker deres språk, står foran dem og

snakker om noe så viktig og vanskelig.

– Det er faktisk ganske motiverende for ungdommer, sier Savage.

– Jeg tror det kan redusere tabuet rundt mental helse. Vi vet at voksne har lettere for å ta kontakt med folk og snakke om det, mens det er vanskeligere for ungdom. Det er skam involvert og det er vanskeligere for ungdom å se forskjellen på en vanlig dag med opp- og nedturer og det å ha et problem, sier hun.

TA KONTAKT Savage sier at skoler og lærere som ønsker det, kan ta kontakt med Mental Helse Ungdoms lokallag rundt om i landet. Gjerne systematisk.

– Ingenting er mer spennende for ungdom enn å møte andre unge, som kanskje er litt eldre enn dem. Det gir aksept og de er interessert i å høre hva ungdommen har å si. En ungdom som tør å stå foran dem å snakke om ting som de kanskje selv skammer seg over, blir en rollemodell. Det bryter ned barrierer, sier hun.

Og det er ikke bare ungdommen som kan ha nytte av et slikt besøk, mener Savage. Også læreren.

– Hvis en ungdom ikke tør å snakke åpent med foresatte eller lærere, så kan unge som er trent opp i dette snakke med lærerne og hjelpe dem å forstå. Lærerne kan invitere de inn også for å lære noe selv, sier hun.

De fleste ansatte og frivillige i Mental Helse Ungdom er tidlig i 20-årene.

Savage mener en gylden mulighet kan være det nye faget livsmestring.

– Det er et fag som skal fylles med innhold. Der er det en unik mulighet til å finne en måte å fylle det med noe annet enn at en lærer skal stå og snakke om hvordan psykisk helse er en del av en overordnet livsmestring, sier hun.

BOBILPROSJEKT Foreløpig har organisasjonen tatt ansvar selv og opprettet et pilotprosjekt i Oslo. De har gått til anskaffelse av en egen bobil, som står rundt på faste plasser i byen og også

stiller seg opp utenfor skoler i storefri. Målet er å vise ungdom at det finnes tilbud for dem som sliter.

– Vi har bemannet den med litt eldre ungdom, som gjerne studerer psykologi. Der kan ungdom få vafler og komme i kontakt med noen. Det

Ann Savage i Mental Helse Ungdom ber skolene invitere organisasjonen inn i klasserommene. Foto: Mental Helse Ungdom

skal være et sted der ungdom som føler de sliter med noe eller har behov for å snakke, kan få informasjon, en samtale rundt et kaffebord eller en gåtur med en frivillig som er trent opp til å snakke med ungdom, sier Savage.

Hun understreker at bobilen ikke er et behandlingstilbud, men et lavterskeltilbud som skal ha forebyggende effekt. Der kan ungdom blant annet få brosjyrer og informasjon om alle de tilbudene som faktisk finnes der ute.

Den tilgjengeligheten kan være forskjellen på liv og død for et ungt menneske som sliter, mener Savage.

– Det er et signal om at samfunnet har et tilbud for dem. Vi ser at den kanskje største utfordringen er at forebyggende praksis for mental helse er veldig lite til stede i Norge. Det må være fullstendig krise før en ungdom kommer i kontakt med psykisk helsevesen. Det må være fare for deres egen helse. Den ventetiden er kritisk. Ni måneder for en 15-åring kan bety liv og død, sier Savage.

EN I HVER BY Pilotprosjektet skal foregå ut skoleåret. Hvis det er vellykket, vil organisasjonen videreføre det og helst få på plass en slik bobil i hver by rundt om i landet.

Ann Savage mener det også er mye lærerne kan gjøre.

– Jeg tror lærerne er ganske våkne. Det har jeg veldig tro på. Det er mye informasjon de skal være på vakt etter: endring i adferd, plutselig stillhet og mye annet, sier hun.

– Men veldig mange unge har lært å holde masken og ikke vise tegn. Så man må se etter det mest åpenbare. Faglig innsats, for eksempel. Jeg tror også at om man har et øye ut på hva som skjer i storefri, kan det si ganske mye, sier hun.

Savage har ett konkret råd til lærerne: Husk på ungdommens mentale helse hver uke.

– Hvis de bruker litt tid hver uke til å tenke gjennom hvert ansikt de møter og hvordan det går med dem, og kanskje tar det opp på lærerværelset. Ta en liten gjennomgang av hvordan det går med elevene, sier hun.

SKOLENE HAR ANSVAR Samtidig som det er viktig å være åpen om mental helse, advarer Savage også mot å overdrive det.

– Det kan bli en sykeliggjøring der alle skal ha en diagnose. Det vil vi ikke ha. Men kanskje man må overdrive det litt i en periode for å bryte ned stigmaet før vi gradvis kan gå tilbake til sunne tanker om at mental helse er noe som varierer hver dag og hver uke for alle, sier hun.

Hun mener skolene har et ansvar for elevenes mentale helse.

– Jeg tror skolen spiller en vesentlig rolle. Det er der ungdommer er fanget i store deler av sitt liv. På skolen og i skolegården. Da sitter skolen med et ansvar. ❖

Foto: Utdanningsforbundet/Tom Egil Jensen

Forbundskommentaren

AV **TERJE SKYVULSTAD**

nestleder i Utdanningsforbundet

YFF MÅ STYRKES

I 2006 ble faget yrkesfaglig fordypning (YFF) introdusert for at elevene skulle kunne knytte sterkere bånd mellom opplæring i skole og virkeligheten i arbeidslivet. Opplæringstiden i faget utgjør over 20 prosent av den totale opplæringstiden til elevene i løpet av de to årene den foregår i skole. Både målsettingene og omfanget av faget tilsier at det er svært viktig at man lykkes. Likevel ser vi at faget mange steder ikke prioriteres, og at det tvert imot kan se ut som faget brukes som en økonomisk salderingspost i yrkesfagene med såkalt «bort-telling» av timer og reduserte lærerressurser. Vi etterlyser politisk styring for å endre denne praksisen.

YFF, som ble introdusert gjennom Kunnskapsløftet i 2006, hadde sin bakgrunn i evalueringer og tilbakemeldinger om at det var liten sammenheng mellom opplæringen i skole og i bedrift, at mange elever hadde problemer med å bestemme seg for lærefag, og at det generelt var store mangler i samarbeidet mellom skoler og arbeidsliv. Det er også et mål at faget skal styrke samarbeidet mellom skole og arbeidsliv, og mellom yrkesfaglærere og fagarbeidere.

De aller fleste elevene i YFF, ca. 85 %, tilbringer store deler av opplæringstiden i bedrift. Det betyr at kvaliteten på denne delen av opplæringen er veldig viktig for totalresultatet. For de fleste elevene er dette det første møtet med arbeidslivet bortsett fra en ukes utplassering på ungdomstrinnet. Det sier seg selv at for mange elever er graden av oppfølging fra faglærer svært viktig for å få skikkelig utbytte av denne opplæringen. For faglærer er nært samarbeid med den som er ansvarlig for elevene mens han eller hun arbeider i bedriften, også en avgjørende forutsetning for å kunne gjennomføre god formativ og summativ vurdering i faget. For bedriftene er samarbeidet med faglærere viktig for å forstå læreplanmålene og få kunnskap om hvordan opplæringen best kan tilpasses elevenes ferdigheter og forutsetninger.

Evalueringer av faget helt tilbake til 2012 viser at det er store forskjeller i graden av måloppnåelse. Som de fleste andre variasjoner i måloppnåelse innenfor utdanning har dette selvsagt mange årsaker.

Motivasjonen og kompetansen både i de aktuelle bedriftene og i skolen spiller en rolle. Det samme gjelder elevenes motivasjon og holdninger. Men ulikhetene skyldes i stor grad at lærerne i faget gis ulike muligheter til å følge opp elevene mens de er i bedrift, og dermed også ulike muligheter til å samarbeide med ansatte i bedrift som har ansvar for eleven. Det skyldes at mange videregående skoler og fylkeskommuner har valgt å bruke knipe inn på lærerressursene i faget. Tankegangen synes å være at så lenge elevene er ute i bedrift, så kan lærerne i faget settes til å undervise andre elever i stedet for å følge opp elevene som er ute i bedrift.

Denne måten å redusere lærerressursene i YFF på er bare en av mange versjoner av samme fenomen: Fylkeskommunene reduserer utgiftene til videregående opplæring ved å unnlate å knytte lærere til en del av elevenes opplæringstimer, også omtalt som «bort-telling av timer». Praksisen er forstemmende, men det har hittil vist seg umulig å komme denne fordekke reduserte kvaliteten i elevenes opplæringstilbud til livs. Mange steder er innsparingen lagt inn i skolenes budsjetter slik at disse settes i en tvangssituasjon. Og fordi tilsynsmyndigheten, Statsforvalteren og dennes oppdragsgiver UDIR, ikke har slått effektivt ned på praksisen, har den spredd seg til stadig flere fylkeskommuner og videregående skoler.

Spørsmålet er hvor viktig ansvarlige politiske myndigheter mener at det er at en lærer er knyttet til alle opplæringstimerne som elevene har en forskriftsregulert rettighet til. Eller for å gjøre problemstillingen enda enklere: Skal selvstudium kunne regnes som del av opplæringen elevene har rett på? Så langt har vi ikke registrert en eneste ansvarlig kunnskapsminister som har gitt slike signaler.

Men nasjonale utdanningsmyndigheter er fullt klar over problemet. Det er gjennomført flere undersøkelser og tilsyn som har dokumentert at denne praksisen finnes. Spørsmålet er om de har vilje til å gjøre noe effektivt for å stoppe den. Den forrige regjeringen overbeviste oss ikke gjennom sitt forslag til ny opplæringslov. Kan vi håpe på større vilje hos den nye?

ASKER KUNSTFAGSKOLE

– HER HAR JEG FUNNET MIN TYPE MENNESKER!

Langs veggen står det staffeli med store kulltegninger. På gulvet ligger det en skulptur fra en workshop i installasjonskunst, og i det neste verkstedet stirrer femten par øyne mot oss. La oss ta turen inn på en annerledes og morsom fagskole!

Øynene tilhører hoder modellert i leire, og er et eksempel på formundervisningen som førsteårsstudentene akkurat har avsluttet. Teori og praksis går hånd i hånd her. Studentene eksperimenterer seg frem til resultater, og underveis får de veiledning av dyktige faglærere. Alle er aktive billedkunstnere ved siden av undervisningen.

«DET BESTE MED SKOLEN ER MULIGHETENE»

– For meg er det beste med skolen alle mulighetene vi får! Fra å ha levende modeller, til å få råd fra lærere med kunsthagbakgrunn er veldig verdifullt. I tillegg har vi tilgang på utstyr som jeg ikke hadde hatt råd til å kjøpe, eller kunnskap til å bruke, sier Mar Kvale (21). Før hun begynte på Asker kunsthagskole, gikk hun på IB-linja på Vardafjell videregående skole i Haugesund. Realfagene matte, kjemi og biologi var refrenget i skolehverdagen, med tall, logikk og spørsmål som alltid hadde to streker under svaret. Hva fikk henne til å endre kurs?

– Jeg tok et friår etter videregående hvor jeg brukte mye tid på å tegne og male. Jeg fant ut at jeg ville lære meg mer om kunst, og derfor søkte jeg meg til Asker kunsthagskole, sier hun.

Men hva med mulighetene videre? Hva gjør studentene når de er ferdige med to år på kunsthagskolen?

– Det er et hav av yrkesmuligheter, og flere rådgivere på videregående skoler bør tenke i kunsthaglig retning når de veileder elevene. Noen av studentene starter egen virksomhet etter to år her, og mange velger å studere videre innen design, animasjon, arkitektur, kunst eller foto, forklarer rektor Catrine Thorstensen.

KREATIVT MILJØ

Sverre Wiland Gruenke (21) bor i Drammen, og går i andre klasse på Asker kunsthagskole. Han er takknemlig for det kreative miljøet som preger skolen.

– Jeg har alltid likt kunst og å uttrykke meg kreativt, og jeg opplever det som et privilegium å omgås andre som deler mine interesser, og som lager kunst hele tiden, sier han. Han trekker spesielt frem lærernes kompetanse, og det kreative og støttende miljøet.

I likhet med mange av de andre studentene, beskriver Sverre følelsen av å ha landet i et miljø der de kan videreutvikle seg. Og ikke minst, en skole som forbereder dem på å den virkelige verden. Studentene er ofte ute på utstillinger, og skolen får også besøk av inspirerende gjesteforelesere som er yrkesaktive i sitt felt.

Asker Kunsthagskole

tlf: 66 79 63 04
post@askerkunsthagskole.no
www.askerkunsthagskole.no

Frister det å studere på en skole hvor du kan fordype deg i kunsthag? Da gjelder det å søke før den 20. april.

Norsk håndverksinstitutt regner seg som en viktig del av det grønne skiftet

LILLEHAMMER Tradisjonshåndverk er kortreist og tilbyr gjenstander som består.

TEKST OG BILDER **HARALD VINGELSGAARD**

– Tradisjonshåndverk er en del av løsningen for det grønne skiftet, sier instituttleder Eivind Falk ved Norsk håndverksinstitutt til Yrke.

Skomakere, skreddere, møbelsnekere, smeder, gjørtlere og mange andre små og tradisjonelle fag er med andre ord miljøvennlige fag for fremtiden, mener han.

FAKTA **DET GRØNNE SKIFTET**

Slik beskrives det grønne skiftet på nettsiden til den norske regjeringen, www.regjeringen.no:

– Det grønne skiftet handler om hvordan Norge skal bli et lavutslippsland innen 2050. For å få til dette må vi omstille oss til et samfunn hvor vekst og utvikling skjer innenfor naturens tålegrenser.

Samfunnet må igjennom et grønt skifte, det må skje en overgang til produkter og tjenester som gir betydelig mindre negative konsekvenser for klima og miljø enn i dag. Det vil være krevende, men er fullt mulig, står det på regjeringen.no.

Skomakeren lager sko som i beste fall kan brukes hele livet. Skredderen syr solide klær som kanskje kan brukes av flere generasjoner. Møbelsnekkeren lager stoler som kan vare i flere hundre år.

– Dette er kortreist håndverk. Håndverkerne bruker mye naturmaterialer fra nærmiljøet. De benytter lite kjemikalier og lite energi, forurensner minimalt og utfører sitt yrke med mye manuelt arbeid, sier han.

KAN REPARERES Instituttlederen legger ikke bare vekt på at tingene tradisjonshåndverkerne lager, varer mye lenger. Disse tingene kan også repareres. Når sålene på skoene til skomakeren er utslitt, setter skomakeren på ny såle. Bunaden som har fått et hull, eller som ikke passer lenger, kan sys om eller repareres. Når et bein på stolen blir ødelagt, kan snekkeren dreie et nytt og montere det på den gamle stolen.

Tradisjonshåndverkerne lager eksklusive ting. Ofte finnes det bare ett produkt, én sko, én bunad, ett møbel

som er akkurat slik. Dette står i sterk kontrast til industriell produksjon. Tradisjonshåndverkerne jobber ofte i små verksteder, i snekkerverkstedet, i systua eller i skomakerverkstedet. De arbeider mye manuelt og bruker maskiner lite, sammenlignet med masseproduksjon i industrien.

– *De små håndverksfagene lager med andre ord ting på en bærekraftig måte?*

– Ja. Dette er bærekraftig. Og det er svært viktig med tanke på miljøet og fremtiden.

– *Hva er egentlig definisjonen på tradisjonshåndverk?*

– Det man vanligvis forstår med tradisjonshåndverk, er håndverkere som jobber lokalt, eller regionalt forankret, og bygger på en tradisjon. Faget har de lært av andre fagfolk. De bringer kunnskap fra generasjon til generasjon, overført gjennom praksis. Dette er det vi kaller håndbåren kunnskap, sier han.

FOT INNE Store fag som tømrer og murer har også en fot inne i tradisjonshåndverket. Tradisjonelle tømre kan

for eksempel jobbe med å ta vare på gamle hus med samme verktøy, teknikker og materialer som et hus ble bygd med opprinnelig for flere hundre år siden.

Tradisjonshåndverket har – i sterk motsetning til industriproduksjonen – urgamle tradisjoner.

– Ikke minst i et bærekraftsperspektiv har vi mye å lære av tradisjonshåndverket, om materialkvalitet og utforming, sier Falk, og fortsetter:

– Helt siden menneskene krøp ut av hulene og klatret ned fra trærne, har vi mennesker drevet med håndverk, det vil si i mange tusen år. Håndverket er fundamentet for våre liv. Håndverket er det som gjør oss til mennesker. Håndverket – det å lage ting – skiller oss mennesker fra dyrene. Det er umulig å tenke seg en verden uten håndverk.

Han trekker fram et lite fag som har utrolig lange tradisjoner i landet vårt, og også resten av verden:

– Garverifaget er et eksempel på fag som menneskene har drevet med siden steinalderen – det å bearbeide skinn for å lage klær.

Norsk håndverksinstitutt er svært viktig for tradisjonshåndverket i Norge. De har bygd opp mye kunnskap på mange områder. Instituttet gir blant annet råd til Utdanningsdirektoratet om de minste håndverksfagene.

DÅRLIG ØKONOMI – *Mange håndverkere i de små fagene sliter med økonomien. Hva kan gjøres for å hjelpe dem og dermed bidra til det grønne skiftet som du snakker om?*

– Jeg tror det er flere ting som kan gjøres. Et eksempel er at håndverksinstituttet, med en gruppe håndverkere og noen fremoverlente museumsbutikker, nå jobber med et spennende prosjekt. I arbeidet med å etablere et bransjenettverk for tradisjonshåndverkere i 2020 kom det

fram at mange håndverkere etterlyser flere salgskanaler for sine produkter. Nå jobber vi med et pilotprosjekt for å selge tradisjonshåndverk i museumsbutikker. Svært mange som besøker museumsbutikkene er interessert i tradisjonshåndverk. Det er et stort potensial for salg i disse butikkene. Det er bedre å selge kvalitetshåndverk som norske håndverkere lager, enn ting som er masseprodusert i Kina eller andre land, sier Falk.

Samtidig mener han at det offentlige, som museer, fylkesantikvar og Riksantikvaren, bør forplikte seg til å handle tjenester fra tradisjonshåndverkere som smeder og gjørtlere når de skal ha ting som disse fagene kan tilby.

– Billig. Billig. Billig. Lavpris. Lavpris. Tilbud. Tilbud. I Norge er det massiv markedsføring, som fokuserer på at tingene skal være billige. Det er sjelden å se reklameplakater med: Kom og kjøp kvalitet fra norske håndverkere!

Derimot lager tradisjonshåndverkere ting som er kostbare, svært kostbare i mange tilfeller. Hva er din mening om dette?

– Jeg mener vi som kunder bør tenke mer på kvalitet. Kjøper du en ting som er laget av en tradisjonshåndwerker, kan denne tingen vare livet ut, i motsetning til plastting som du kanskje kaster og må kjøpe igjen og igjen. Betal heller litt ekstra. Tenk også på at du kan unngå å kjøpe så mye når du kan reparere ting som er laget av tradisjonshåndverkere. Når man kjøper dyre ting, tar man bedre vare på dem.

– *Hva kan politikerne i Norge gjøre for å hjelpe tradisjonshåndverkere økonomisk?*

– Det som kjennetegner ting som lages av tradisjonshåndverkere, er at de arbeider mye med det. Dette er såkalte arbeidsintensive produkter. Arbeidet er som regel en mye større verdi enn materialkostnadene. Dette må de få betalt for, sier Falk.

FAKTA **DE SMÅ OG VERNEVERDIGE FAGENE**

«Som verneverdige tradisjonshåndverk regnes fag som har få utøvere og som ivaretar tradisjonelle håndverkskunnskaper. Myndighetene har slått fast at det er viktig å videreføre gamle håndverksfag både ut fra næringspolitiske og kulturelle begrunnelser», skriver Norsk håndverksinstitutt på sine hjemmesider.

Her er en liste over fagene, oppdatert høsten 2021:

Blyglasshåndverker, bunadtilvirker, buntmaker, bøkker, børsemaker, filigransølvsmid, forgyller, gipsmaker, gjørtler, glassblåser, gravør, herreskredder, horn-, bein- og metallduodji, hovslager, håndbokbinder, håndvever, keramikker, kostymesyer, kurvemaker, maskør og parykkmaker, modellbygger, modist, møbeltapetserer, nautisk instrumentmaker, optroniker, orgelbygger, repsluger, salmaker, seilmaker, skinn- og pelsduodji, skomaker, smed, storurmaker, strikkefaget, sølvsmid, taksidermist,

tekstilduodji, trebåtbygger, tredreier, treduodji, treskjærer, urmaker og veve- og håndstrikkeduodji.

I år 2020 var det 63 beståtte svenneprøver til sammen i alle disse fagene. Det var 13 i faget smed, 9 i faget trebåtbygger, 9 i bunadtilvirker, 6 i faget keramikker og 4 i møbeltapetserer. Mange fag fikk utdanning mellom 1 og 3 som tok svennebrev, mens mange andre fag ikke fikk noen nye svenner.

Det finnes mange fag og forskjellige typer små yrker som ikke er definert som fag, for eksempel instrumentmakere som lager alt fra feler til gitarer.

Verneverdige tradisjonshåndverkfag kjennetegnes av at det er få utøvere i faget, at det er behov for et begrenset, men stabilt antall nye lærlinger, og at fagene bruker tradisjonelle metoder og materialer som er avgjørende for ivaretagelse av vår kulturarv, står det på håndverksinstituttet.no.

LAVERE MOMS En kurvmaker kan plukke selje bak sitt eget hus og skaffe materialene ved eget arbeid og uten inngående merverdiavgift. Men den samme kurvmakeren må kanskje bruke flere dager på å lage sitt produkt.

– Vi mener det er et godt forslag å redusere merverdiavgiften generelt for alle tradisjonshåndverkere fra 25 prosent til 12 prosent, som museer, fornøylesparker og idrettsanlegg har, slik at det blir et riktigere forhold mellom inngående og utgående merverdiavgift.

– *Hva annet kan gjøres for å hjelpe håndverkerne økonomisk?*

– Vi har utført mange intervjuer med håndverkere som sier at statusen på deres arbeid må bli høyere. Vi i Norsk håndverksinstitutt har siden starten i 1995 forvaltet en treårig stipendiatornning for håndverkere. Dette er et viktig grep for å løfte håndverkets status i samfunnet vårt. De beste am-

bassadørene for håndverket er håndverkerne selv, sier han.

Disse stipendiatene er håndverkere på et skyhøyt nivå og faglige fyrstær i sine fag.

Hver enkelt håndverker i disse stipendiatene får full lønn i tre år mens de spesialiserer seg på og utforsker sitt håndverk, tilsvarende en doktorgrad i det akademiske miljøet. En gitar-maker, en keramiker og en garver er blant disse nåværende og tidligere håndverksstipendiatene.

– *Hvordan kan tradisjonshåndverkere få fart på salget med god fortjeneste?*

JAPAN – Kanskje vi kan gjøre i Norge som de har gjort i Japan. Japan har egne utvalg for tradisjonshåndverk i de tøfeste forretningsbyggene, varehusene med høy status. Disse varehusene har butikker med et fantastisk utvalg av håndverksprodukter av høy kvalitet.

I disse varehusene er det mange kunder som ikke spør etter pris, men etter kvalitetsvarer, sier instituttleder Eivind Falk.

Han mener det er mulig å etablere tilsvarende utvalg for tradisjonshåndverk her til lands.

– I Japan har de til og med laget en egen lov om tradisjonshåndverk. Det er også mulig i Norge.

– *Hvordan ser du på fremtiden for tradisjonshåndverksfag med tanke på det grønne skiftet?*

– Veldig positivt. Stadig flere yngre blir interessert i tradisjonshåndverk. Det er høy søkning til for eksempel Hjerleid Håndverksskole. Det er åpenbart at tradisjonshåndverk er en viktig del av det grønne skiftet. Det er et så godt bidrag at det er umulig å komme utenom tradisjonshåndverket, mener instituttlederen. ♦

ANNONSE

BESTILL ABONNEMENT PÅ YRKE

Yrke utgis av Utdanningsforbundet og er det eneste fagbladet i Norge med fokus på yrkesopplæring, aktuelle og utdypende intervjuer, reportasjer og artikler fra bedrifter, skoler og andre opplæringsinstitusjoner.

Medlem: Bestill abonnement

Min side: udf.no/min-side

Medlemspris: Kostnadsfritt

Medlemsservice: medlem@udf.no

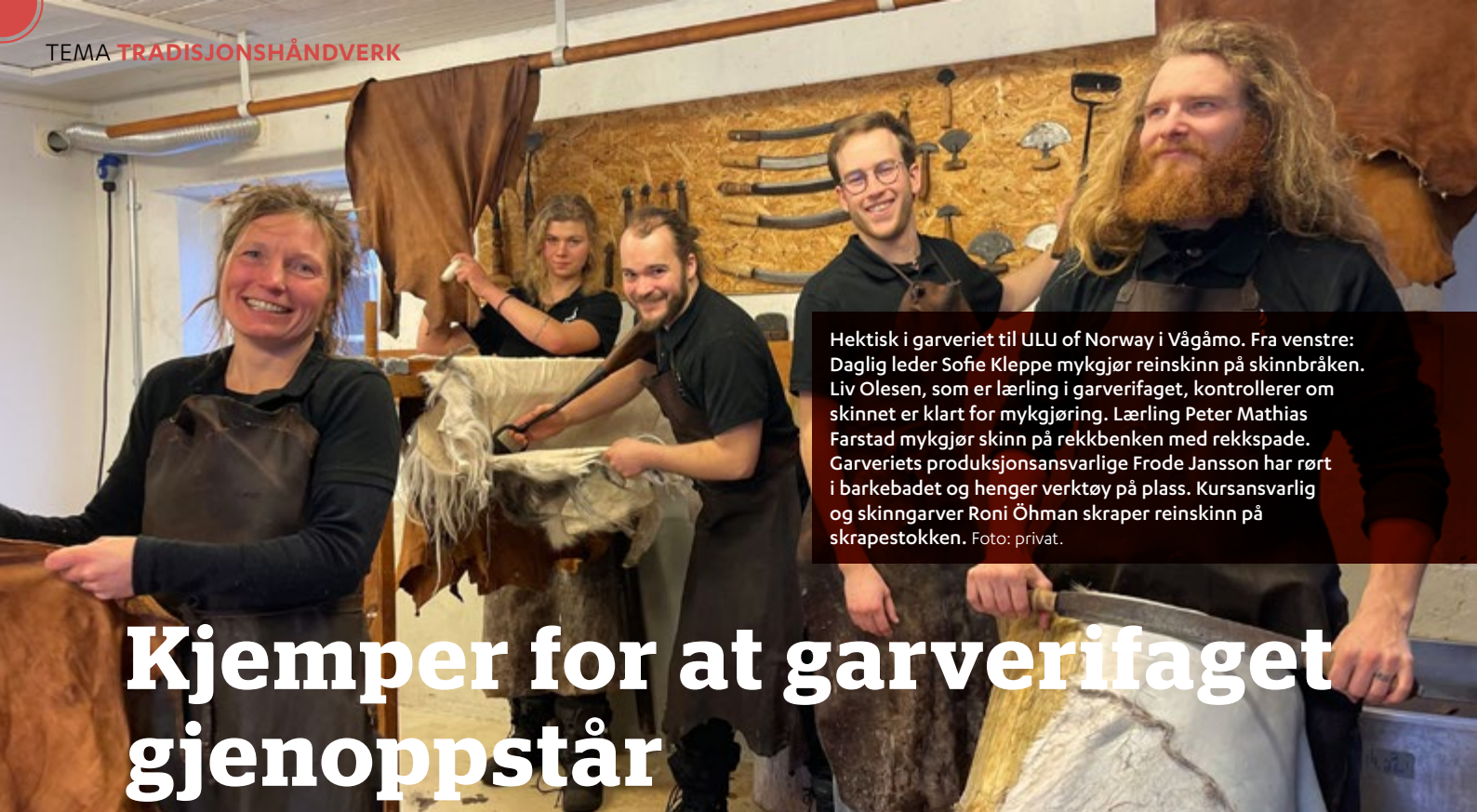
Ikke-medlem: Bestill abonnement

Pris: 300 kroner (4 utgaver)

E-post: abonnement@utdanningsnytt.no

Utgis
også som
e-blad

Hektisk i garveriet til ULU of Norway i Vågåmo. Fra venstre: Daglig leder Sofie Kleppe mykgjør reinskinn på skinnbråken. Liv Olesen, som er lærling i garverifaget, kontrollerer om skinnene er klart for mykgjøring. Lærling Peter Mathias Farstad mykgjør skinn på rekkbenken med rekkspade. Garveriets produksjonsansvarlige Frode Jansson har rørt i barkebadet og henger verktøy på plass. Kursansvarlig og skinngarver Roni Öhman skraper reinskinn på skrapestokken. Foto: privat.

Kjemper for at garverifaget gjenoppstår

VÅGÅ ULU of Norway plukker ut skinn fra reinsdyr i Jotunheimen, garver skinnene og syr moteklær av dem. Daglig leder Sofie Kleppe er en forkjemper for at garverifaget skal gjenoppstå.

TEKST OG BILDER **HARALD VINGELSGAARD**

– Garving er et viktig håndverk. I Norge er det svært mye skinn. Vi bør bruke skinnene fra dyrene her i landet, i stedet for å kaste dem eller sende dem til andre land hvor produksjonskostnadene er lave. Det er viktig å satse på garverifaget for å beholde en svært viktig kunnskap i Norge, sier Sofie Kleppe til Yrke.

ULU of Norway garver på naturmåten.

Garverifaget er et urgammelt håndverk som ble brukt allerede for mange tusen år siden, i steinalderen, for å ta vare på skinn og hud til klær og redskap.

LAGT NED Garverifaget ble lagt ned som et formelt fag fra høsten 2020 i Norge. Men de som begynte som lærlinger før den tid, får muligheten til å ta fagbrev. Roni Öhman, en av de ansatte i ULU of Norway, tok fagbrev nylig, etter at han var lærling der.

Da han tok fagprøven, garvet han et reinskinn med avkok av granbark, slik at det ble vegetabilgarvet lær. Læret brukte han til å sy klær til den nye viltkolleksjonen i ULU of Norway.

– Hva synes du om at garverifaget ble lagt ned mens du var lærling?

– Jeg synes det var veldig merkelig. Ingen av oss som driver med dette, ble hørt, sier Roni Öhman.

Det jobbes nå for å gjenopprette faget. Dette arbeidet blir gjort av Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetansesenter i Museene i Akershus.

– Det er veldig bra, mener han.

Öhman fastslår at fagplanen som han brukte da han var lærling, var veldig industrirettet, med mye bruk av kjemikalier.

– Jeg håper den nye læreplanen i garverifaget blir mer etter naturmeto-

den, slik vi driver i ULU of Norway. Jeg har tro på garverifaget for fremtiden, og at det kan bli flere mindre bedrifter i Norge, sier den nyutdannede skinngarveren.

TO LÆRLINGER Sofie Kleppe ansatte Roni i sin bedrift straks han var ferdig utdannet. Nå har hun to lærlinger i garverifaget.

– Jeg skrev lærlingkontrakt med dem sommeren 2020, før faget ble lagt ned, for å være sikker på at de kunne ta fagbrev, sier hun.

Hvis alt går etter planen, skal disse to ta fagprøven høsten 2022.

DEN SISTE GARVER Lærling Peter Mathias Farstad kan få fagbrev som Norges siste garver, i den forstand at han blir den siste som får fagbrev før faget eventuelt gjenoppstår.

– Garving er et veldig spennende fag. Vi i ULU of Norway har hatt besøk av mange unge folk som kan tenke seg å satse på faget. Jeg har snakket med mange av dem selv, sier Farstad.

ULU of Norway holder til midt i hjertet av Vågåmo, kommunesenteret til Vågå kommune nord i Gudbrandsdalen i Innlandet.

Lærlingen mener garving er et fag for fremtiden.

– Jeg mener selvsagt at faget bør startes opp igjen, spesielt med tanke på at dette faget er bærekraftig og miljøvennlig. I garving brukes et biprodukt, skinnen fra dyret, til å lage materialer som er veldig verdifulle. Skinn og lær er sterkt og holdbart. Det er både viktig og riktig å satse på faget for fremtiden, sier lærling Farstad.

Han arbeidet tidligere som IT-tekniker og lagersjef i Oslo, før han så en artikkel om garving og syntes det var interessant å lese om dette. Omtrent samtidig søkte Sofie Kleppe etter lærlinger. Han fikk lærlingplass. Dermed var han i gang som lærling i garverifaget.

- FANTASTISK ULU of Norway regnes av mange som et bedrifts-eventyr.

– Det er fantastisk at vi har lyktes her i Vågå, sier Sofie Kleppe. Hun startet bedriften i 2016 med navnet

Sofie Kleppe og hennes ektemann Roni Öhman med produkter de selv har laget. Han er iført en skinnjakke fra deres kolleksjon laget av reinskinn som de har garvet og sydd i deres systue. Ryggsekken og posen har de også laget av reinskinn som de selv har garvet.

Jutulskinn, det ble endret til ULU of Norway i fjor.

– Vi driver for det meste med vegetabilsk garving av reinskinn. Vi er på fjellet en uke om høsten, når Vågå Tamrein slakter dyr. I høst plukket vi ut 300 skinn, sier hun.

Skinnene tok de med ned til garveriet i Vågåmo.

– Alle skinnene blir garvet 100 prosent naturlig, sier hun.

I ULU of Norway har de systue i andre etasje. Sofie er med og syr selv. I systua lager de friluftsklær. De syr

bukser, jakker, votter og luer og lager forskjellige andre ting av reinskinn som de selv har garvet.

I mai i fjor lanserte Sofie Kleppe i ULU of Norway ny kolleksjon med klær laget av skinn fra reinsdyrene i Jotunheimen. De har utviklet kolleksjonen selv, inkludert design. Det gikk bra.

– Vi har solgt så mye at vi har veldig mye å gjøre i flere måneder fremover. Som følge av den nye kolleksjonen har jeg ansatt en syerske og en ferdig utdannet garver.

Peter Mathias Farstad, som er lærling i garverifaget, mykgjør skinn.

SLIK GARVES SKINNENE

Inne i garveriet til ULU of Norway skrapper de først vekk fett- og kjøttinnen på innsiden av dyreskinne. Deretter skrapper de den andre siden med hår.

Skinne nøytraliseres i et bad med en blanding av havrekli, salt og lunkent vann. Skinnen flyter til overflaten når det er ferdig nøytralisert.

Deretter føres skinnene ned i et bad som består av vann og bark. I barkebadet trekkes garvesyren inn i skinnen. Skinnen ligger i badet i to til tre uker.

Skinnet tas opp av barkebadet, vaskes og settes inn med fett. Fettet er en blanding av eggeplomme og rapsolje eller olivenolje. Dette iblandes litt grønnsåpe, slik at fett trekker seg godt inn i skinnen. Skinnen tørker med fett.

Skinnet blir deretter massert, mykgjort og strukket inne i garveriet. Dermed er det ferdig og klar til bruk etter garving med naturmetoden.

FORHISTORISK Sofie Kleppe startet i faget allerede som 17-åring for 25 år siden.

– Jeg gikk treårig yrkeshøgskole i Finland, på linjen forhistorisk håndverk, med spesialisering i skinn. Jeg tok mesterbrev i samme fag, tradisjonelt skinnhåndverk, i Finland, sier hun. Hennes utdannelse med vekt på garving, tilsvarer fagbrev i garving og det som kunne vært mesterbrev i garving i Norge.

Nå er Sofie Kleppe et «fyrstårn» i garverifaget i Norge. Derfor har hun fått et stipendiat i regi av Norsk håndverksinstitutt, med full lønn i tre år. – Med dette stipendiatet får jeg anledning til å studere mitt fag. Nå fokuserer jeg på å høyne kvaliteten på skinnene våre, slik at de skal bli enda bedre med tanke på å lage fri-luftsklær.

GARANTI – *Du gir 10 års garanti på klær, for eksempel skinnbukser eller skinnjakker, som du selger i din villmarksskolleksjon. Hvordan er det mulig?*

– Våre klær er 100 prosent naturlige. Når vi garver skinnene vegetabilsk, blir læret veldig slitesterkt. Vi ønsker å lage holdbare klær. Klærne lager vi på en måte som fører til at de lett kan sendes tilbake til oss for å bli reparert, om det skulle bli behov for det. Vi håper klærne våre blir generasjonsplagg, med andre ord at de brukes av generasjon etter generasjon.

– *Hvilke råd har du til Kunnskapsdepartementet, som sannsynligvis skal ta endelig avgjørelse om garverifaget skal gjenoppstå?*

– Jeg kan ikke forstå hvordan faget kunne legges ned. Gjenopprett faget! Det er mitt klare råd. Kanskje læreplanen bør endres litt, før faget gjenoppstår i en litt annen form. Jeg har tro på fremtiden for garverifaget med mange små garverier flere steder i landet, sier Sofie Kleppe. ❖

Både Liv Olesen og Peter Mathias Farstad er lærlinger i garverifaget.

Vil gjenreise

STRØMMEN Tradisjonshåndverk

opplæringskontor og kompetansesenter

i Museene i Akershus vil be

Utdanningsdirektoratet gjenopprette garverifaget.

Faget ble lagt ned fra høsten 2020.

Konsulent ved opplæringskontoret for tradisjonshåndverk Jørn Fraurud sier at det var på bakgrunn av at Yrke skrev om saken, at han begynte å arbeide med emnet.

– Først skal vi finne noen bedrifter som kan ta inn lærlinger i garverifaget. Deretter skal vi gå inn i læreplanene som finnes i faget, både de som brukes av lærlingene i ULU of Norway og eldre læreplaner. Med bakgrunn i disse læreplanene skal vi sende en søknad om å gjenopprette garverifaget til Utdanningsdirektoratet. Jeg håper at jeg får tid til det mellom påske og sommerferien i år, sier Fraurud til Yrke.

Innen ett år bør garverifaget være på plass igjen, mener han.

– *Hvorfor har du tro på gjenoppsettelse av garverifaget, etter at det ble lagt ned fra høsten 2020?*

LIV LAGA – Faget har vist seg liv laga i ULU of Norway i Vågå, hvor de garver naturlig.

– Dette er vår lærebedrift. Vi har fortsatt to lærlinger der, sier han.

Fraurud har vært i samtaler med Granberg Garveri, som er det siste store industrigarveriet i Norge. Han har også kontaktet andre sentrale aktører i bransjen. I tillegg forsøker han å få til et samarbeid med en videregående skole med tanke på denne utdanningen.

– Jeg regner med at Granberg vil være en lærebedrift, og at ULU of Norway vil fortsette, sier Fraurud.

– *Hvorfor startet opplæringskontoret arbeidet med å gjenopprette garverifaget?*

– Vi leste artikkel i fagbladet Yrke, hvor det stod at garverifaget skulle legges ned. Det så ut til at dette kom litt brått på de som ble intervjuet, sier Fraurud. Han tenker på blant annet ULU of Norway, som da het Jutulskinn, og ikke minst Granberg Garveri.

– Da vi leste artikkelen i Yrke, hadde vi allerede lærlinger som vi fulgte opp i Jutulskinn. Vi pratet om faget, og vi fastslo at

garverifaget

Jørn Fraurud

Foto: Privat

faget er bærekraftig for fremtiden. Vi bestemte oss for at vi må få dette faget på plass igjen, litt justert for å passe inn i vår tid.

RIGGERFAGET Fraurud drev på det tidspunktet, for et par år siden, med å etablere riggerfaget. Parallelt begynte han å jobbe med garverifaget.

Høsten 2020 var siste frist for å begynne på videregående skole med tanke på videre utdanning og læretid i garverifaget.

– *Hvordan er det å jobbe med å gjenreise et fag som nylig er lagt ned?*

– Jeg føler det er veldig interessant. Jeg har møtt mange entusiastiske og dyktige håndverkere når jeg har reist omkring for å skaffe informasjon om faget, sier han.

Fraurud har en liten gård med noen sauer.

– Skinnen fra sauene som er slaktet, har jeg sendt til beredning til Granberg Garveri. Jeg får skinnene tilbake i pappesker. Dette er flotte saueskinn i forskjellige fargekombinasjoner. De lukter godt. De er gode å ta i. Folk kjøper dem. Dette er populære varer som vi selger fra vår gård, sier han.

– *Den som skal satse på å bli garver, har kanskje en usikker fremtid med tanke på arbeid. Det finnes ikke mange bedrifter som ansetter garvere i Norge nå?*

REPSLAGER – I en periode de nærmeste årene kan noen forhåpentligvis få arbeid i garveriene som finnes. Samtidig må nyutdannede garvere satse på å starte sitt eget garveri. Det er liv laga mange steder rundt omkring i landet, mener vi, sier konsulent Fraurud ved Tradisjonshåndverk opplæringskontor og kompetansesenter i Museene i Akershus.

Dette opplæringskontoret har nylig gjenreist et annet fag. Det er repslager. En repslager lager tau med alt fra historiske materialer som vikingtidens bast, hår og hud og middelalderens hamp til dagens syntetiske materialer.

Fraurud håper med andre ord at de lykkes med garverifaget på samme måte som de har lyktes med repslagerfaget. ❖

ANNONSE

Følg Yrke på Facebook

Her får du nyheter om yrkesopplæring, aktuelle og utdypende intervjuer, reportasjer og artikler fra bedrifter, skoler og andre opplæringsinstitusjoner.

Gå inn og følg oss, da vell!

@tidsskriftetyrke

YRKE

Foto: AdobeStock

A large, high-quality portrait of Hussein El Haddaoui, a man with a beard and short dark hair, smiling warmly at the camera. He is wearing a black t-shirt with a colorful graphic. His hands are clasped together on a dark wooden table in front of him. To his left is a white mug with a spoon. The background is a modern, well-lit interior space, possibly a cafe or office, with wooden floors, framed pictures on the wall, and hanging light fixtures.

YRKE-profilen:

HVEM: Hussein El Haddaoui

ALDER: 41 år

STILLING: daglig leder i eget rørleggerfirma

UTDANNING: fagbrev og mesterbrev som rørlegger

HOBBY: være med familien på aktiviteter og jobbe hjemme med hus og hage

YNDLINGSFILM: ser helst på serier og liker «Vikings»

LESER: har fått mange signerte bøker, som jeg ikke har lest ennå

BRENNER FOR: at vi må nå ut med hvor viktige yrkesfagene er og få inn flere lærlinger

Den hyggelige fighteren

OSLO Da Hussein El Haddaoui (41) var liten, ville han bli proffbokser. Kampviljen har han tatt med seg videre i livet. Nå driver han Norsk Rørservice, og i høst ble han stemt fram som Norges hyggeligste håndverker.

TEKST OG BILDE **KARI KLØVSTAD**

Det brede smilet er rammet inn av mørkt skjegg, og det glitrer i det brune blikket. Men her er også noe mer. Ståpå-vilje og temperament ligger ikke

langt under overflaten til mannen som omtaler seg selv som en fighter, også utenfor bokseringen.

Denne artikkelen om Hussein El

Haddaoui kan ha mange innfallsvinkler. Det kan være en innvandrers historie eller en fortelling om å bygge seg opp som håndverker, med egen vri. Muligheten er også der for å spise det hele med heder og ære og en tur inn på badet til Therese Johaug. Alt dette tenkte Hussein lite på da han som 13-åring gikk rundt i Oslos mørke nategater alene, og moren var bekymret for den unge sønnen. For å rote det til ytterligere er rørleggermesteren i dag

lederen til mannen som en gang ga han lærlingkontrakt. Men slutt med tanker og rør, og over til fakta.

HAR ALLTID JOBBET Familien til Hussein har røtter i Marokko. Faren kom til Norge i 1969 som arbeidsinnvandrер, og har hele yrkeslivet jobbet i restauranthansjen, blant annet på klassikeren Regnbuen. Hussein vokste opp på Bislett, noen hundre meter fra der Norsk Rørservice har lokaler i dag.

– Jeg begynte å jobbe så tidlig jeg kunne. Som 13-åring gikk jeg med avisen ved siden av boksetreningen. Mamma var bekymret. Spesielt for søndagsruten, for da var jeg ute i gatene alene klokken fire om morgenen, da folk var på vei hjem fra fest, sier Hussein.

Det gikk bra, og en styreleder i et borettslag på Majorstua la merke til den blide og ivrige unggutten.

– Han spurte om jeg kunne ordne opp litt inne i gården, stusse hekken og klippe gresset, så jeg ble en liten gartner da jeg var 14. Senere satt jeg i kassa på Rimi i flere år mens jeg gikk på skolen.

BRÅ SVING PÅ YRKESVEIEN Da Hussein skulle over på videregående, var han klar på at det måtte bli yrkesfag. Han søkte på helse- og oppvekstfag for å utdanne seg til apotektekniker. Det var et uvant miljø med bare to gutter i klassen, og samtidig så han at tvillingbroren likte seg veldig godt på tekniske byggfag.

– De hadde mye kulere oppgaver, og jeg hadde alltid likt å være med pappa, som var en handy mann, og ta tingene ut av hendene hans, sier Hussein.

Året etter byttet han linje, fulgte etter broren og satte kursen mot å bli rørlegger.

BLE LÆRLING OVER NATTEN Den første du støter på når du kommer inn til Norsk Rørservice i dag, er Tommy

Bergwall. Han er en av de ansatte og sitter bak to store skjermer for å holde styr på tall og avtaler. Det er lenge siden han ble kjent med Hussein.

– Etter skolen trengte jeg læreplass. Jeg hadde hørt om Tommy og gikk til kontoret hans og sa at jeg har lyst til å begynne hos deg. Svaret kom med en gang: «Ja, da kan du begynne i morgen». Så da gjorde jeg det, oppsummerer Hussein.

Det hører nok med til historien at unggutten hadde et godt rykte som hadde gått foran ham.

Fagbrevet kom på plass, men etter hvert ble det turbulente tider i bransjen, og begge de to karene gikk over i et annet firma.

HAR BYGGET SEG OPP Hussein El Had-daoui startet for seg selv i 2009, med ei verktøykasse og en gammel varebil. Men navnet vitnet om ambisjoner. Det var Norsk Rørservice fra første dag, og siden har det bare gått oppover. Nå er de 16 ansatte, utvider snart til 25, og gamlesjefen er en av dem på laget.

– Ringen er sluttet, lyder det bak skjermene med tall.

– Det er klart jeg har møtt motgang og vært sliten etter lange dager, men jeg gir ikke opp. Fordelen min er at jeg er blitt flink med tall og regnskap, og det er en av grunnene til at vi er der vi er i dag, sier Hussein, som beskriver bedriften sin som en stor familie. På veggen henger rader med innrammede utmerkelser. En av de gjeveste er beviset på at han har tatt mesterbrev.

MÅ NÅ DE UNGE Rørleggeren brenner for yrkesfag.

– Det gir så mange muligheter. I vår bransje kan du være ute hos folk, ha jobb på kontor eller være med og prosjektere.

– Hva er rådet ditt til tiendeklassinger som skal søke utdanning?

– Velg selv, og ikke gjør som kamerater eller la foreldrene bestemme.

Husk at du også skal trives på jobben når den tid kommer.

Firmaet tar imot praksiselever fra Kuben videregående to dager i uka, og de har også søkt om å bli lærlingbedrift.

Hussein synes markedsføringen rundt håndverksfag er elendig. Dette mener han at både offentlige etater og bransjen selv må gjøre noe med. Og målet må være å nå de unge der de er. Eldstesønnen Adam (14) har derfor fått som betalt oppdrag å drifte instagramkontoen til bedriften og legge inn både bilder og videoinnslag.

– Han har sagt han vil inn i firmaet, og må jobbe for pengene.

DEN GLAMORØSE DELEN Hussein har god kjennskap til alle deler av rørleggerbransjen, men han har en forkjærlighet for bad. Det gjelder alt fra interiør og farger til smarte dusj- og toalett-løsninger. Og på Instagram kan du bli med han hjem til Therese Johaug, Odd-Bjørn Hjelmeset og andre kjentfolk.

Bedriftslederen har aldri gjemt seg bort og møter kundene med serviceinnstilling og godt humør. Dette er nok også grunnen til at han ble kåret til Norges hyggeligste håndverker i 2021, med 115 nominasjoner og over 21 000 stemmer i den uformelle konkurransen.

BLIR HJEMMEPAPPA Familien har flyttet ut fra Oslo og til Lørenfallet. Der er det godt å komme hjem for å pusle med hus og hage og gi barna en god oppvekst utenfor bygatene.

Og til våren skjer noe helt nytt. Hussein skal for første gang ta ut pappermisjon.

– Babyen er en ordentlig kosebamsse, og jeg gleder meg veldig, så det blir stas.

– Og kona?

– Hun skal være her på kontoret. ❖

Startet på prisbelønnet utdanning

Skal lære å se endringer hos pasientene

BJØRKELANGEN Salen er fylt av 35 erfarne helsefagarbeidere med masse kompetanse og sommerfugler i magen. Nå skal de for første gang bli studenter og sette kunnskapen de har, i system.

TEKST OG BILDER **KARI KLØVSTAD**

Hege Mikkeldrud Ottesen gikk ut i arbeidslivet som 16-åring. Nå har hun tatt fagbrev som helsefagarbeider og er klar for studier.

Koblingen passet bra. Under fagskoledagene før jul fikk Fagskolen i Viken en millionpris for å ha utviklet en utdanning der observasjons- og vurderingskompetanse for helsetjenesten er kjernen i det hele. Etterutdanningen skal føre til at helsepersonell blir i stand til å oppdage sykdom hos de eldre på et tidligere tidspunkt og gjøre sitt beste for at den ikke blir forverret.

Dette må være midt i blinken for oss, tenkte Linda Jørgensen, som er enhetsleder for sykehjemstjenestene i Aurskog-Høland kommune. Hun fikk flere med på laget og kontaktet Fagskolen i Viken, som også har studiested på Bjørkelangen videregående skole.

– Dette var en innertier. Vi satser på helse, livsmestring og demensomsorg både på sykehjemmene og hos eldre som bor hjemme, og det stilles stadig nye krav, sier Linda Jørgensen.

Utdanningen er satt sammen av seks moduler, og det er fullt mulig å få godkjent en og en, uten å fullføre alle. Undervisningen er lagt til en kveld i uken, og veksler mellom fremmøte og digitale forelesninger. Så det skal være mulig å ha full jobb ved siden av.

– *Hvordan har responsen vært hos de ansatte?*

– Det har vært lett å få med folk, for det er mange som har ønsket seg dette. Det har også vært viktig at de har stått fritt til å velge hvor mange moduler de har lyst til å ta, sier enhetslederen og lar blikket bli over salen.

– Her kjenner jeg nesten alle.

Linda Jørgensen, enhetsleder for sykehjemstjenestene i Aurskog-Høland kommune.

SPENT – Jeg kastet meg ut i det, sier Hege Mikkeldrud Ottesen og smiler spent. Hun er til daglig helsefagarbeider på Aurskog sykehjem og den eneste fra sin avdeling som tar dette studiet. Det er ikke så lenge siden Hege tok fagbrevet, og nå var det sjefen på jobben som spurte om hun var klar for nye utfordringer.

– Jeg har jobbet siden jeg var 16, men hadde få papirer på hva jeg kan. Etter en periode ute av arbeidslivet fikk jeg jobb på dagsenteret i kommunen via NAV. Siden har det ballet på seg, sier Hege, som er glad for at hun tok fagbrev. Det har gjort veien videre enklere, og hun ser nytten av å skaffe seg mer observerings- og vurderingskompetanse.

– Da blir det lettere å se endringer hos de faste pasientene våre på sykehjemmet og finne ut hva jeg skal gjøre, sier Hege Mikkeldrud Ottesen, med pc-en klar foran seg.

STOLTE OG GLADE Denne prisbelønnede utdanningen er blitt lagt merke til. Siden studiet ble utviklet ved den

«gamle» fagskolen i Østfold, har det gått i rekordfart. Nå er det nærmere 200 studenter som er i gang, spredd over flere studiesteder, opplyser Eirik Hågensen, som er rektor ved Fagskolen i Viken. Han er til stede og gratulerer de ferske studentene med dagen.

– Dette er et stort øyeblikk for oss, og jeg er glad for at vi kan være med å gi et godt tilbud her dere bor, sier fagskolerektoren.

Bjørkelangen videregående skole har hatt et fagskoletilbud i helse- og oppvekstfag siden 2010.

– Dette gir mulighet for etterutdanning i yrkesfag, og vi hever kompetansen. Denne gangen var det kommunen som henvendte seg til oss, og det nye studiet er et tilskudd til skolen. Det er også spennende for våre ansatte, som får mulighet til å undervise voksne på fagskole, sier rektor Olav Wennemo ved Bjørkelangen videregående.

Rektoren er opptatt av at de ferske studentene har med seg masse kunnskap og erfaring fra arbeidslivet som skolen kan dra nytte av.

– Det er dette elevene på yrkesfag ofte mangler, så dere er med på å løfte oss.

CODE VERKTØY – Jeg ser en kunnskapstørst gjeng, og dere kommer til å få mange gode verktøy dere kan bruke i den daglige jobben. Dette vil komme pasientene til gode, sier Fredrik Rene Hæren, som er utdanningsleder for helse, oppvekst og ledelsesfag ved Fagskolen i Viken.

Selv var han 18 år og nyutdannet hjelpepleier i 1997.

– Jeg kjørte ut for hjemmesykepleien, og det var mange som rygget da det kom en ung mann på døra. De trodde vel jeg skulle selge lodd eller støvsugere, sier Fredrik muntert.

Når åpningsseremonien er over, er det tid for bløtkake.

MER KUNNSKAP Hege Fallet, Ioana Stanciu og Suganya Thevarajah slår av en prat før selve undervisningen starter.

Suganya Thevarajah konsentrerer seg på skolebenken.

Faglærer Anette Bjerkenes.

Fagskolelærer Torunn Feby Brokke.

Fredrik Rene Hæren, utdanningsleder for helse, oppvekst og ledelsesfag ved Fagskolen i Viken.

De er kolleger i hjemmetjenesten i Bjørkelangen og har til sammen lang fartstid. Nå synes de det er greit å kjenne hverandre. For studiesituasjonen er ny.

– Jeg takket ja til å være med fordi jeg kan lære noe nytt og bli flinkere i jobben, sier Sugaraya, og de andre nikker. Trioen tror de vil ha nytte av alle modulene, også for å friske opp gammel kunnskap. Nå får de også papirer på hva de kan.

KUNNSKAP I SYSTEM Det er Torunn Feby Brokke og Anette Bjerkenes som skal undervise på dette studiet, og nå er det snart deres tur til å gripe mikrofonen.

Torunn er faglærer i helse- og oppvekstfag på Bjørkelangen videregående skole og har undervist på fagskolen siden 2010, blant annet i kreftomsorg og lindrende pleie.

– Det er gøy å undervise voksne, for de har så mye erfaring og kompetanse. De er gode i jobben sin, men trenger teorien som kan bekrefte om det de gjør, er riktig, sier Torunn.

Anette Bjerkenes er faglærer på Fagskolen i Viken og har i hovedsak tilhold i Fredrikstad. Hun har vært med i arbeidsgruppen som har utarbeidet dette prosjektet.

– Det er blitt mye større behov for denne kunnskapen. Mange arbeider alene og er avhengig av å kunne ta selvstendige avgjørelser. Da er det en trygghet å være god til å observere og vurdere pasientene og se om det har skjedd endringer, sier Anette Bjerkenes.

Hun understreker at helsefagarbeiderne i salen har masse kunnskap, men de trenger å sette den i system.

– De må også kunne samarbeide med andre yrkesgrupper, og når de ringer lege eller legevakt, må de kunne snakke det samme språket, sier Anette Bjerkenes, før hun henvender seg til studentene. Hun er sikker på at de også vil lære mye av hverandre. ❖

ANNONSE

Bestill annonser for 2022

Utgivelsesplan
annonsefrist/utgivelsesdato

- 1 16. februar / 18. mars
- 2 **20. april / 27. mai**
- 3 21. september / 21. oktober
- 4 2. november / 2. desember

Visste du at annonser hos oss sees av 18 000 lesere?

Annonseinformasjon:

Kontakt: Mona Jørgensrud i HS Media, mj@hsmedia.no

Setter sjøbein på Hvaler

SARPSBORG De er unge og entusiastiske og vil bli fiskere. Noen drømmer om å skaffe seg egen båt. Ti elever ved Kalnes videregående skole har gjort et uvanlig valg.

TEKST OG BILDER **TERJE HANSTEEN**

– Det var et ønske både fra fiskeribransjen og fra skolen å kunne starte opp et slikt tilbud. Dermed startet vi i 2019, og elevene fikk smake på fiskeryrket, sier rådgiver Wenche Levnang Johansen, som er faglig ansvarlig for naturbruk blå. I dag er det ti elever på faget, men det er plass til femten.

Hun sier at skolen fikk til et tett samarbeid med fiskeribransjen, Østfold fylkeskommune og Hvaler kommune.

– Og så opplevde vi mye velvilje fra fiskerne. Men så ble tilbudet plutselig lagt ned, uten at skolen ble tatt med på råd. Viken fylkeskommune argumenterte med at det var for få elever, og ikke læreplasser til elevene. Dette var selvfølgelig veldig trist, siden vi hadde et tett samarbeid med næringen om nettopp opplæringen og læreplassene som de lovte videre. Etter et halvt års nedleggelse var vi imidlertid i gang igjen, sier hun.

Ridha Al Hamd fikk blant annet hummer da han var i praksis. Målet er egen båt.

Hun forklarer at skolen har et samarbeid med trålverkstedet og fiskemottaket i Utgårdskilen på Hvaler, pluss femten båter.

VELVILJE FRA FISKERNE – Her kan det fra neste år bli snakk om fem–ti lærlingplasser. Samarbeidet fungerer veldig bra, og det er mye positivitet. Vi har også planer om et opplæringskontor der ute, og vi håper vi får det til neste år. Viken, avdeling næring, har støttet dette pågående prosjektet, «Opplæring og marin næringsutvikling», hvor nytenkning og samarbeid er drivkraften.

– *Hvordan er motivasjonen til elevene?*

– Mitt inntrykk er at de er veldig interessert i fiske, og at de ser at dette kan være en karrierevei. De trives med å være ute i båt. Elevene har hybler i Utgårdskilen og klasserom i andre etasje på trålverkstedet. De må starte tidlig når de skal ut på fiske. Noen må for eksempel opp klokka tre om natta for å bli med reketrål ut. Det kan bli veldig lange arbeidsdager. Målet til de fleste er å starte for seg selv som fisker eller bli mannskap på en båt. Disse går yrkesfaglig 2+2-løp, som er to år på skole og to år ut i lære, og ender opp med fagbrev. Det finnes mange veier

– Målet til de fleste elevene på Naturbruk Blå er å starte for seg selv som fisker eller bli mannskap på en båt, forteller rådgiver Wenche Levnang Johansen ved Kalnes vgs.

og muligheter. En elev har bare praksis på båt og ingen teori på skolebenken. Eleven får da et kompetansebevis etter læretiden og kan eventuelt senere ta fagbrevet. En annen elev går for naturbruk blå studieforbereidende treårig løp, med naturforvaltning. Eleven kan ta videre studier for eksempel innen marinbiologi eller andre fag på høgskole eller universitet etter videregående skole.

Yrke har også møtt flere elever:

– Vi har vært med på reketrålning, leppefiske, krabbefiske og hummerfiske, og noen har vært med på notbåt og fisket makrell, brisling, NVG-sild og nordsjøsild. I tillegg har noen vært

med nordover på snurrevadfiske etter torsk, sei, hyse og blåkkeite. Siden august har vi vært tre dager i uka på fiskebåt, fiskemottaket og trålverkstedet på Utgårdskilen. Vi har tatt imot og veid fangst, satt fangsten inn på kjølen, stablet kasser og vedlikeholdt fiskeutstyr. Akkurat nå holder vi på med å ta kystskippersertifikat på skolen. Etter uke tolv neste år skal vi igjen være i fiskebåt, forteller Herman Hansen (21) entusiastisk.

ØNSKER SEG EGEN BÅT Rundt ham sitter Ridha Al Hamd (17) og Petter Solberg (17), Patrik Larsen (17) og Tor Andre Kolbeinsen (18). Alle er på vg2 fiske og fangst, naturbruk blå ved Kalnes videregående utenfor Sarpsborg. De liker å være på sjøen og øyner muligheten til å få seg en variert og aktiv jobb. Fellesnevneren er at alle vil bli fiskere. Om to og et halvt år kan de smykke seg med yrkestittelen fiskerifaglært. Når det skjer, har de mange planer.

– Jeg vil ha egen båt, og da vil jeg til Barentshavet og Nord-Norge. I uke åtte i vinterferien neste år skal jeg være med på sjarkfiske i Troms, sier Herman. Han får følge av Peter. – Jeg vil også ha min egen båt. Og det frister å dra til Nord-Norge.

FAKTA NATURBRUK BLÅ

Vg1 er felles med andre studieretninger på naturbruk ved Kalnes videregående, men elevene får seks timer i uka til fordypning (YFF-fag). De kan da velge fordypning i fiskerifag i fiskerifagmiljøet på Hvaler. Her får de opplæring på verksted i forefallende vedlikeholdsoperasjoner, fiskemottak, trålfiske og fiske med teiner, i tillegg til obligatorisk sikkerhetskurs, slik at de kan være med på fiskebåt. På vg2 spialiseres det mer. Elevene får 17 timer i uka med fiskerirelaterte programfag. I tillegg kan de som fordypning velge utplassering i bedrift i til sammen ti timer i uka, direkte

relatert til fiskerifag. I YFF-faget på vg2 inngår utdanning som dekksoffiser klasse 5 (D5), SRC/VHF -sertifikat og ROC/GOC-sertifikat. Etter vg2 er det to års læretid i bedrift, deretter fagprøve. Etter bestått fagprøve oppnås yrkestittelen fiskerifaglært. Etter fagprøve kan de ta påbygg og oppnå generell studiekompetanse. Og etter godkjent fagutdanning, kan de få arbeid på fiskebåt eller i servicenæringer tilknyttet leveranser til fiskere eller fiskemottak. De kan også starte egen bedrift og skaffe seg egen fiskebåt.

De ser alle for seg en framtid som fisker. Fra venstre foran: Ridha Al Hamd, Petter Solberg. Bak fra venstre: Patrik Larsen, Tor Andre Kolbeinsen og Herman Hansen.

– *Hvordan har dere blitt mottatt blant fiskerne?*

– Fiskerne har vært veldig greie og hjelpsomme mot oss og veldig villige til å lære bort. Vi har som regel hatt praksis alene hos en fisker, men også vært to elever utplassert på samme båt. Jo, vi tror at det er en framtid som fisker, og at det vil finnes jobber innen fiske i framtida, sier Peter.

– Det har vært morsomme og annerledes arbeidsdager og mye variert arbeid. Og så er det flott å få frisk luft hver dag. Reaksjonene fra fiskerne har bare vært positive, og det virker som om de vil ha inn flere jenter. Målet mitt er å kjøpe meg båt, en sjark, slik at jeg kan drive med leppefiske eller kanskje trål. Men først vil jeg prøve å komme inn som mannskap, og jeg vil også nordover og fiske, forteller Mia Marita Knutsen (17).

VELDIG POSITIVT – Jeg synes de unge er motiverte og veldig flinke til å holde tida, for de må jo opp grytidlig. Så jeg er positivt overrasket, sier fisker Roar Bekkevik. Han er én av de rundt tretti-førti fiskerne som har Utgårdskilen på Hvaler som havn. Bekkevik er opptatt av nyrekruttering til fiskeryrket.

– Ja, det trengs virkelig. Vi har altfor få fiskere under 30, de fleste av oss er mellom 55 og 60 år gamle.

– *Hva tenker du om å ta inn en lærling?*

– Jo, jeg er positiv og har vurdert det seriøst. Jeg har allerede skrevet meg på en liste over interesserte, sier Bekkevik, som har et håp om at det fortsatt er fiskere på Hvaler den dagen han selv blir pensjonist.

– Vi er avhengige av rekruttering til fiskeryrket, fordi fiskerne er i ferd med å bli gamle. Det har vært vanske-

lig å rekruttere de unge, så vi er derfor veldig positive til denne linja ved Kalnes videregående skole. Før var de unge ofte nede på brygga, men sånn er det ikke lenger, sier Frank Thrana, arbeidsformann ved tråleverkstedet i Utgårdskilen på Hvaler. Thrana mener at det er gode muligheter for de som satser på naturbruk blå.

– Står de på, så er det absolutt gode muligheter innenfor fiske. Jeg merker at motivasjonen er stor blant de som vet hva de vil, og enkelte vil nok starte direkte med fiske når de får fagbrevet.

– *Hvordan har elevene blitt tatt imot av fiskerne?*

– Enkelte fiskere var nok litt skeptiske til å begynne med, men nå er de over all forventning positive. ❖

Her hos rektor Terje Wold på Stovner videregående skole er det både landlig og bynært. Mellom stabburet og låven kan du se blokkene på Stovner.

Tilbyr urbant naturbruk fra høsten

Stovner videregående blir en bro mellom by og land

OSLO Drabantbyen Stovner er ikke kjent for gårdsdrift. Men tar du en titt bak fasaden til den videregående skolen, forstår du at noe er på gang. Her kommer Oslos første offentlige tilbud innen naturbruk, og de har alt tjuvstartet.

TEKST OG BILDER **KARI KLØVSTAD**

På den ene siden troner blokkene på Stovner. På den andre siden finner du et gårdsbruk med en klassisk rød låve og stabbur. Nå er Stovner videregående skole godt i gang med å bygge bro mellom by og land, men samtidig er det helt klare på at det blir en lokal tilpassning når naturbruk kommer som nytt fagtilbud til høsten.

– Vi vil satse på urban dyrking, som egner seg i en by som Oslo, sier rektor Terje Wold.

Det er fem år siden planene begynte å ta form.

– Vi så omgivelsene her rundt Øvre Fossum gård og ridesenteret, og visste at Oslo manglet et offentlig tilbud innen naturbruk. Derfor la vi inn en

bestilling til bystyret, og fikk klarsignal, forteller rektoren.

VAR BARE UGRESS På den tiden var skolegården omgitt av noen forhøyninger med ugress, men siden har mye skjedd. Det er kommet drivhus, bikuber og en liten blomsterhage, og ikke minst er det plantet 30 epletrær i samarbeid med elevene, som gir godt med frukt. Dette tiltaket har gått under navnet kunnskapshagen. Den har vært sentral i programfaget ungt entreprenørskap, der skolen satser og har sett gode resultater.

En viktig samarbeidspartner er Lif Laga, og det fleipes litt med at her kan de unge gå på etisk epleslang. I stedet

for at epler rundt om i hagene skal råtne, blir de plukket av lokale gutter og jenter i samarbeid med skoler, idrettslag og ildsjeler i Groruddalen. Det blir laget eplemost, og overskuddet av salget går tilbake til den lokale ungdommen.

URBAN DYRKING Utdanningsprogrammet naturbruk finnes i mange utgaver og er gjerne geografisk tilpasset. Det rommer alt fra tradisjonelt landbruk via fiske og fangst til reindrift. På Stovner vil de tilpasse seg byen og ha miljø og bærekraft som rettesnor.

Det blir mer og mer vanlig å dyrke på mindre plass. Det kommer grønne tak, vertikale vegger med beplantning,

Epleheltene Runa Azizi (til venstre) og Mariam Sajid var for tre år siden forløperne til det som nå blir naturbruk. Avdelingsleder Bjarne Asgrimplass og agropedagog Stine Jonsrud er med på laget videre.

Skolen har bikuber, som også skal brukes i undervisningen på naturbruk.

pallekarmer og parsellhager. Mange vil ha det frodig i gårdsrommene og det er prosjekter i kjellere med kunstig belysning.

– Alt dette krever stell og vedlikehold, og ikke alle har tid eller mulighet til å gjøre det selv, sier rektor Terje Wang, som seg for seg mange jobbmuligheter for de unge i fremtiden. I byene er det også mange som har hunder, katter og andre mindre dyr, så i den retningen hører også naturbruk hjemme. I tillegg er skolen nærmeste nabo til et ridesenter med hester.

HAR FAGFOLK Når naturbruk åpner, vil skolen ha god nytte av at den har tjuvstartet. Stine Jonsrud har vært ansatt som agropedagog i flere år. Dette er en stilling hun deler med å være lærer i engelsk og geografi, og i tillegg har hun ansvaret for skolehagen.

Skolen har hatt anleggsgartnerfaget siden 2020. Faget ligger under bygg og anlegg, der Bjarne Asgrimplass er

avdelingsleder, og han er også anleggsgartner i bunnen.

Et selvvanningsanlegg er på plass i hagen, satt opp av elever fra bygg og anlegg, og det finnes også en arbeidsbod med solceller på taket, så her er det samarbeid på tvers av fagene.

Løpet på naturbruk er lagt i studieforberedende retning, og etter tre år skal det være mulig å ta eksemnen med realfag.

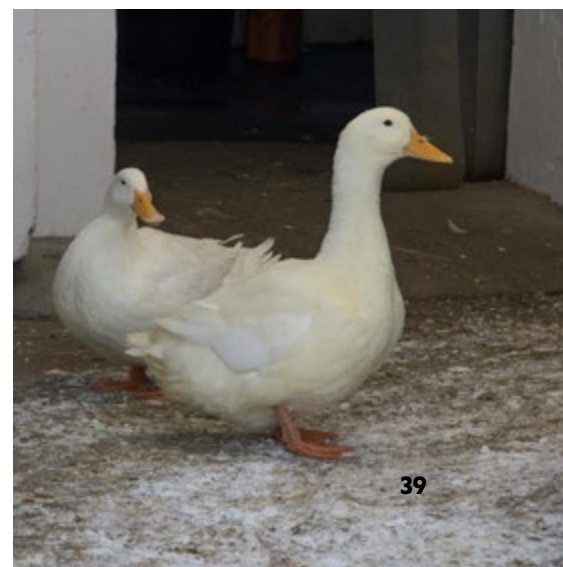
ELEVBEDRIFTER Stovner videregående skole er en av dem som har satset mye på ungt entreprenørskap, og kunnskapshagen har vært tatt flittig i bruk.

For snart tre år siden møtte Yrke to jenter som kalte seg Epleheltene. De var med og plantet de 30 epletrærne på skolen, og høstet også de første avlingene.

Velkomstkomiteen er på plass. De hvite tamene holder til å läven.

Med utgangspunkt i kunnskapshagen har elevene satset på blant annet urtedyrking, snittblomster, frø og honning.

– Jeg har tro på ungdomsbedriftene. De har sin egen driv og alle jobber mot felles mål. Elevene får kunnskap om budsjettarbeid, og de lærer både å lede og bli ledet av andre. Dette må vi ta med oss videre til naturbruk, sier rektor Terje Wold, som ser mange muligheter. ❖

Hedda ville gi noe tilbake til havet

OSLO Å lage klær som brytes raskt ned i naturen, høres kanskje enkelt ut. Men skal de være slitesterke og ikke slippe noen form for mikroplast eller andre skadelige stoffer ut i naturen, blir det verre. Hedda Marie Bay (28) har fått det til.

TEKST **KARI KLØVSTAD**

En samling med lyse, luftige plagg har vakt oppsikt. Da Hedda Marie Bay begynte på motefagskolen Esmod i Oslo, var hun bestemt på å gå i en så bærekraftig retning som hun kunne.

– Havet har gitt meg så mye, så jeg skyller det å gjøre en innsats, oppsummerer hun kort.

Resultatet ble at hun på det tredje året på studiet designet en diplomkolleksjon med nedbrytbare klær. Denne avgangskolleksjonen ble belønnet som beste konsept av sensorene i 2020, på grunn av bærekraftsaspekter og tidsriktige design.

Temaet blir mer aktuelt for hver dag. Rundt om i verden tårner det seg opp fjell av brukte klær, og mange har fått med seg NRK-nyhetene om de enorme mengdene som er dumpet i en ørken i Chile. Resultater er at skadelige oljerester siger ned i grunnvannet, og mikroplast blåser ut mot havet.

KREATIV Da Hedda var liten, laget hun hus av papir, sydde klær til bamsene

og syntes tidlig at klær var en spennende uttrykksform. Men dette

var ikke med i yrkesplanene. Drømmen var

å bli skuespiller,

og hun begynte

som stemme-

skuespiller og

dubbet filmer

i tiendeklasse.

Etter å ha full-

ført videregående

på Oslo

by steinerskole,

gikk hun videre til

teaterlinjen på Ringe-

rike folkehøgskole. Før

Oslo-jenta bestemte seg for å søke motefagskolen Esmod, brukte hun mye tid på å reise, og dette var med på å forsterke miljøengasjementet.

– Jeg flyttet til Australia og bodde alene i en van i ni måneder. Da var jeg i havet hele tiden, og tett på naturen rundt meg, forteller Hedda. Hun har

også reist rundt i Asia i fire måneder med en 12 kilo tung sekk på ryggen.

I 2017 begynte Hedda på

Esmod. Hun var helt

bestemt på å ikke bli

revet med av den

raske motekarusellen, men gå i

en så bærekraftig retning som

hun kunne.

– Fikk jeg det

ikke til og mistet

kursen, var jeg fast

bestemt på å slutte.

KLÆR SOM KAN BRYTES

NED Da det nærmet seg eksamen, bestemte studenten seg for å lage en diplomkolleksjon hvor målet var at plaggene kunne returneres til naturen uten å etterlate seg noen spor.

Før hun kunne starte selve designprosessen, måtte hun finne det stoffet som skulle brukes, og arbeidet

Hedda Bay har sitt eget firma ved siden av at hun jobber fulltid som lærer ved mote­fagskolen Esmod. Foto: Kari Kløvstad.

med kolleksjonen var svært arbeidskrevende.

– Jeg visste veldig lite da jeg begynte, men det var viktig at klærne var av god kvalitet, og de måtte ikke slippe ut mikroplast når de ble vasket, sier Hedda.

Nyskaperen oppdaget raskt at det ikke bare var å velge rene naturmaterialer. Det blir for eksempel brukt enorme mengder vann og kjemikalier under produksjonen av bomull. Ellers sto utfordringene i kø. Det meste av tråd er av polyester, stoffinnlegget vliselin inneholder plast eller lim, og hvordan skulle plaggene lukkes? Verken glidelås eller knapper oppfylte kravene.

– Det har vært mye å finne ut av underveis, for stoffene jeg kan stå for, skal verken kreve mye vann eller kjemikalier under produksjonen.

Etter å ha gjort et grundig forarbeid laget Hedda fire antrekk i ren hamp, økologisk bomull, silke og lyocell, som består av cellulosefiber. Hun var også nøye med at produsentene skulle ha ordentlig sertifisering på stoffene sine.

Et annet mål var å ha så lite avfall som mulig, så nesten alle stoffrestene ble klippet opp i små biter og sydd inn i ytterplaggene som et designelement.

OVERFORBRUK Hedda Bay er ikke i tvil om at det største miljøproblemet når det gjelder klær, er overforbruket.

– Klærne blir ikke resirkulert, men sendt til søppelhaugene, og mikroplasten de inneholder, blåser ut på havet og er en trussel for livet der.

– *Hvordan kan vi bidra til at det skal gå i riktig retning?*

– Kjøp færre klær, sørg for at de er tidløse og av god kvalitet, og ta vare på dem lenge. Klærne må også merkes bedre fra produsenten, for det er så lite kunnskap om det vi har på oss.

TILBAKE SOM LÆRER Nå er Hedda Marie Bay tilbake på motefagskolen

Hedda Marie Bay har innredet sitt eget syhjørne i det store rommet hun har i et kollektiv på Majorstua. Foto: Kari Kløvstad.

Esmod. Hun ble ansatt som lærer i søm og modulisme sist høst og har tatt tankene om bærekraft med seg videre. I tillegg har hun sitt eget firma samt at hun er med på laget som reparerer brukt turtøy for Bergans.

Det er en trend å sy sine egne klær, men Hedda er ikke stormende begeistret.

– Klarer du ikke sy klær av god kvalitet, vare de ikke lenge. Dette er ikke bærekraftig. Å sy klær er et yrke, sier 28-åringen.

Når Hedda ikke underviser, er hun mye ute, enten i skogen eller i, ved og på havet. Årets første bad ble tatt på nyttårsnatten, og hun koser seg med å surfe.

– Havet har gitt meg så mye, så jeg vil gi noe tilbake! ❖

OVER: Et av antrekkene fra Heddas diplomkolleksjon. Antrekket er laget i hamp og er helt nedbrytbart.

ØVERST: Antrekket i det lette hampstoffet er designet så det slynger seg rundt kroppen.
NEDERST: En omslagskjole fra diplomkolleksjonen holdes sammen av et knytebelte.

Modellen er Ingeborg Schjoldager Kjørvi. Foto: Erlend Dalhaug Daae.

Fornemmelse for materialer

AV **HALLVARD HÅSTEIN**, PEDAGOGISK RÅDGIVER

Spørsmålet er: «Har du egentlig reflektert over hvor mange materialer og ulike overflater det er i det rommet der du er nå?» Slik starter forordet til boka: «*I materialenes verden. Perspektiver og praksiser på barnehagenes kunstneriske virksomhet*» 2. utgave, forfattet av Ann-Hege Lorvik Waterhouse.

Boka er skrevet for studenter på barnehagelærerutdanningen og andre som arbeider med barn, kunst og skapende virksomhet. Likevel er flere av kapitlene så allmenne og betydningsfulle at de kan være av verdi også for andre fagmiljøer. Enhver som er opptatt av materialene de arbeider med, og/eller det fysiske miljøet en omgir seg med, vil kunne ha interesse av boka. Dette uavhengig av om en underviser barn, unge eller voksne.

Derfor er denne omtalen konsentrert om noen få tema fra de kapitlene som kan ha mening for håndverkere og yrkesutøvere i de fleste kunstneriske og praktiske fag.

MATERIALENE SOM PÅVIRKERE «Har du tenkt på hvordan dette (materialene i rommet der du er nå) påvirker deg kroppslig, emosjonelt og tankemessig?» (min parentes). Slik lyder det andre spørsmålet i forordet.

Vi er vant til å se på oss selv som aktører. Da kan vi opptre med en viss suverenitet og kan betrakte, vurdere og bearbeide det materialet vi har foran oss. Men Waterhouse sitt spørsmål antyder et motsatt perspektiv, nemlig materialets perspektiv. Hvordan blir det om vi betrakter materialene som aktive påvirkere av vår praksis?

Eksempler på og kunnskap og refleksjoner om hva materialer gjør

med oss, går igjen mange steder i boka. Materialer kan få oss til å tenke, føle, handle og skape.

DIALOG MED MA-

TERIALENE Når «Materialer vi former med, har egenskaper og kvaliteter som setter i gang ideer og tankeprosesser hos den som skaper», da blir det mulig å snakke om dialog mellom person og materialet. Et kjernepunkt for forfatterens dialogiske oppfatning av forholdet mellom mennesket og materialet, mener jeg å finne her: «Selve den skapende handling er mellomrommet mellom den som skaper, og materialet det skapes med».

Det som skjer i relasjonen mellom mennesker, omtaler Waterhouse som interaksjon. Mens hun med henvisning til den svenske sosiologen Taguchi også benytter ordet *intraaktiv*. Det betegner vårt forhold til både levende og fysiske omgivelser.

«Vi påvirkes i sterk grad av omgivelsene. Kanskje er det som ligger mer eller mindre åpent i dagen, skjult for oss fordi vi ikke er oppmerksomt til stede».

Slik går hun langt i å betrakte også materialene vi benytter som handlingssubjekt. – Det tenker jeg at av og til kan være et lærerikt perspektiv på egen virksomhet.

TEKSTUR «Alt er tekstur», slik lyder overskriften til et av kapitlene. Her behandler hun det fenomenet at alt rundt oss har en overflate. Andre uttrykk for tilnærmet det samme er mønster, stofflighet og struktur. Dette kan vi erfare ved hudkontakt. Da tar vi i bruk vår taktile sans. En vil erfare at overflate

kan ha en rekke ulike taktile kvaliteter. Dette belyses bredt og nyansert i boka.

Legg merke til at forfatteren her benytter begrepet *kvalitet* ut fra ordets enkle betydning, nemlig et nøytralt begrep for egenskap. Det er noe annet enn den gjengse moderne bruken, der begrepet kvalitet reduseres til et honnørord for alt som kan være bra.

Ellers understreker Waterhouse at vi opplever/erfarer materialer både med hud og øyne.

«Tekstur oppleves både visuelt og taktilt og er uløselig knyttet til materialitet både i fysisk og fortolket forstand. Vår fortolkning av tekstur er forankret i våre kroppslige og kulturelle erfaringer med sosiale, historiske og materielle kontekster».

GIBSON Persepsjonspyskologen James J. Gibson (1904–1979) er berømt for sitt begrep *affordance*. Uttrykket angår hvordan omgivelsene kan stimulere og invitere mennesket til å handle. Det er naturlig at en bok som dette reddegjør for og anvender hans teori. Men det skjemmer boka at forklaringen på begrepet gjentas flere steder (bl.a. s. 33, 81 og 98). At det skjer i andre utgave, gjør det ikke bedre.

OPPSUMMERT Dette er en original og tankevekkende bok som griper inn i hverdagerfaringene til enhver. Jeg oppfatter boka som et pedagogisk pionerverk. Det å lage en faglig bok om fornemmelsen og opplevelsen av materialer er ingen liten sak. Boka bærer preg av både praktisk og teoretisk arbeid over mange år.

Boka anbefales for alle som arbeider fysisk med redskaper og materialer.

– Vi ser etter interesse for faget, vi ser på prestasjoner og karakterer, og vi er opptatt av at kjemien mellom oss stemmer. Stort sett så føler jeg at vi treffer bra, sier faglig leder Øyvind Pedersen i Installatøren Fredrikstad.

Satser stort på lærlinger

FREDRIKSTAD Emmet Syversen (18) og Alexander Ringstrøm (19) er blant de heldige som har blitt lærlinger hos Installatøren Fredrikstad. I alt har bedriften for tiden hele 20 lærlinger. Høsten 2021 ble 10 nye tatt inn.

TEKST OG BILDER **TERJE HANSTEEN**

Det er sannsynligvis få bedrifter som kan matche Installatøren Fredrikstad når det gjelder å ta inn lærlinger. For tiden har de hele 20 lærlinger i Fredrikstad, mens Oslo-avdelingen har 10. Stor manko på gode fagfolk er grunnen til at bedriften tar inn såpass mange som de gjør, forklarer faglig leder Øyvind Pedersen.

KRITERIENE – Gjennom egen opplæring får vi det beste resultatet, da får vi de folkene vi vil ha. Vi tenker først og fremst rekruttering, men det handler jo også om å ta et samfunnsansvar. Nå

i siste runde hadde vi 55 søkere på lærlingplass hos oss, og kunne ta inn 10. Det er tydeligvis stor mangel på lærlingplasser rundt om, sier Pedersen, som sier at Installatøren Fredrikstad legger vekt på flere ting når de søker etter lærlinger. – Vi ser etter interesse for faget, vi ser på prestasjoner og karakterer, og vi er opptatt av at kjemien mellom oss stemmer. Stort sett så føler jeg at vi treffer bra. Rent unntaksvis opplever vi at lærlingene ikke fullfører. Og det hender jo at lærlinger ikke passer inn. I utgangspunktet får alle et jobbtillbud hos oss etter fullført lærlingtid.

MANGEL PÅ FAGFOLK – Det var faren min som overtalte meg til å begynne på elektrofag, forteller Emmet Syversen (18) fra Sarpsborg. Yrke møter han og Alexander Ringstrøm (19) fra Fredrikstad på en anleggsplass utenfor Moss, hvor de for tiden monterer kabler. Begge går på Glemmen videregående skole i Fredrikstad og skal være to og et halvt år i lære.

– Jeg kommer fra en typisk håndverkerfamilie, og oldefaren min på 85 er fortsatt elektriker. Det er mangel på elektrikere og lett å få seg jobb når man er ferdig utdannet. Og så er det mange muligheter som elektriker. Jeg har vært

– Jeg kommer fra en typisk håndverkerfamilie, og oldefaren min på 85 er fortsatt elektriker, forteller Alexander Ringstrøm.

med på flere prosjekter siden jeg startet i fjor høst, forteller Ringstrøm, som sammen med Syversen skal være på anlegget fram til mars. Det er mye de skal lære underveis, som for eksempel installasjon av billadere, kabeltrekking, lage kabelbruer, solskjerming og datapunkter. Alt skjer under nøye overvåking av en lærlingmentor.

FÅR BRED ERFARING – Min jobb er å passe på at de får riktig opplæring og riktige utfordringer, og at forpliktelse

sene i henhold til loven blir ivaretatt. Men også at lærlingene trives og har det bra, sier Markus Eriksen, som er lærlingementor for Syversen.

– Det er vanlig at lærlingene får en bred erfaring fra ulike prosjekter, og de må føre en logg over hvor mange timer de har brukt på hvert prosjekt.

Begge de to lærlingene innrømmer at overgangen fra skole til bedrift var stor.

– Vi føler at vi lærer mye når vi er ute i praksis, og det er bedre å være ute i lære enn å være på skolen. Men man må være

«på» og tore å spørre, ellers får man ikke med seg alle småtingene. Og nå får vi jo både praksis og lønn. Jeg har nå 146 kroner i timen, mens Emmet har 90 kroner ettersom han nylig startet. Vi øker i lønn hvert halvår, forteller Ringstrøm.

FRA PRAKSIS Installatøren Fredrikstad tar ikke bare inn mange lærlinger, de tilbyr også praksis til elever som går andreåret på videregående skole og orienterer seg i retning elektrofaget. For tiden er seks elever fra Glemmen utplassert i bedriften. Av de ti nye lærlingene som begynte høsten 2021, hadde seks vært utplassert der tidligere. Opplæring i bedrift og teori går hånd i hånd for de som har kommet til det fjerde året i utdanningen. Elevene er da to dager på skolen annenhver uke.

– Installatøren Fredrikstad har tatt på seg mye ansvar ved å ta inn såpass mange lærlinger?

– Ja, det er klart mye ansvar. Vi må ha jobb til alle, og alle skal ha en god faglig utvikling. Alle lærlingene har hver sin mentor. For elevene er det også en stor overgang å måtte stå opp tidlig hver dag og gå på jobb. Og det er omfattende for dem å måtte forholde seg til oss som bedrift, opplæringskontoret og skolen på samme tid, sier Pedersen.

PRAKSISNÆR – Elevene jeg snakket med, forteller om en stor overgang fra skole til bedrift. Er dette noe dere kan forberede dem på?

– Vi jobber mye med å få utplassert elever i bedrift i løpet av skolegangen på Glemmen videregående, dette nettopp for at overgangen ikke skal bli så stor. Vi er da avhengig av bedrifter som tar imot, og her i Fredrikstad har vi mange fine firmaer som gjør en kjempejobb i så måte. Det er jo en stor mulighet for dem å «forhåndsplukke» lærlinger for fremtiden i denne utplasseringsperioden. Elevene vet også at det er større muligheter for å få i land

– Det var faren min som overtalte meg til å begynne på elektrofag, forteller Emmet Syversen (18) fra Sarpsborg.

en lærlingplass hvis de gir et positivt inntrykk på utplasseringen, sier Thor Halvorsen, fagleder elektrofag.

– De la ikke skjul på at de foretrakk å være ute i lære, framfor å være på skole. Kan det da tenkes at teorien på skolen blir for lite virkelighetsnær?

– Tja, mange kan jo kanskje tro det, men sannheten er at det er mye teori som ligger i bunnen av en dyktig fagutøvelse. Jeg blir glad for å høre at de foretrekker å være ute i lære, og jeg er for mer praksisnær opplæring i skolen. En kommende elektriker som heller foretrekker å være på skolen, tror jeg ikke er det beste utgangspunktet på vei inn i yrket. Elektrofag er stort, det er mye elevene skal gjennom før de fortsetter utdannelsen sin ute i bedrift. Det er en grunn til at det er 2,5 års læretid i faget. Jeg har etter mange års jobbing med lærlinger, erfart at mange plutselig skjøn-

ner teorien fra skolen når de er i lære. Da får de knagger å henge kunnskapen på, sier Halvorsen, som kan melde om stor interesse for elektrofag på Glemmen.

YRKET GÅR I ARV – Vi har i underkant av 400 løpende lærekontrakter. I år tar vi inn litt over 140 nye. Det er 19 forskjellig elektrofag, men elektriker er det absolutt største faget. Interessen er stor for elektrikerfaget. Mange har også slekt som påvirker valget her, og i flere familier så er det flere generasjoner elektrikere. Det er et spennende fag som er godt betalt, samtidig som det gir muligheter for karriere videre både i skolesystemet og i bedrift. Vi har aldri hatt problemer med rekrutteringen, sier Terje Yngvar Beck, daglig leder for Opplæringskontoret for Elektrofag– Nelfo Østfold, og legger til at over 95 prosent fullfører.

– De som ikke fullfører, slutter fordi de ønsker noe annet tidlig i læreløpet, eller at det ikke fungerer godt i bedriften.

– *Installatøren Gruppen fikk hele 55 søknader og tok inn 10 nå i høst. Er dette en populær bedrift blant de unge?*

– Installatøren Fredrikstad er en bedrift som vi har samarbeidet med i mange år, og som er tuftet på egen rekruttering gjennom lærlingordningen. Veldig mange elektrikere hos Installatøren Fredrikstad har vært lærlinger i samme bedrift tidligere. Vi merker at Installatøren Fredrikstad er en populær bedrift blant de unge søkerne, og de tar inn mange lærlinger. Når det gjelder akkurat inntaket i 2021, så har Installatøren Fredrikstad tatt inn ekstra mange. Vi har også andre større bedrifter som tar inn mange, for eksempel Caverion, Bravida og GK Elektro. ♦♦♦♦

Stovner videregående og Grorud IL på lag

Har snekret samme fotball og byggfag

OSLO Rektor Terje Wold på Stovner videregående skole har jaktet på muligheter til å øke motivasjonen hos elevene. Nå er det innledet samarbeid med Grorud IL, og fotball kommer på timeplanen.

TEKST OG BILDER **KARI KLØVSTAD**

Rusler du en runde på Stovner videregående skole, møter du hyggelige elever som smiler og hilser. Men ut fra omtale kan det virke som om du kan havne midt i et farlig masseslagsmål når som helst.

– Stovner videregående har en dårlig klang. Vi må drepe denne myten, for elevene trives godt her, sier Terje Wold, som har vært rektor på skolen i snart sju år. Han er klar på at det er en helt vanlig skole, med stort engasjement. De har heller ingen problemer med å fylle opp skoleplassene, men karaktersnittet er lavt.

– En del unge har det vanskelig, og da blir det konflikter og gnisninger, men vi driver mye motivasjonsarbeid og har en stor, aktiv miljøtjeneste, påpeker rektoren.

Nå har han fått med seg Frode Englund på laget for å øke motivasjonen ytterligere. Han er administrasjons- og mediesjef i Grorud IL, ekte groruddøl og tidligere elev ved skolen.

– Jeg irriterer meg over at Stovner ikke har bedre renommé, så dette må vi gjøre noe med, sier Englund.

VIL GJØRE EN FORSKJELL I august tok Frode Englund kontakt med skolen.

– Grorud IL skal være en viktig samfunnsaktør her i Groruddalen, og da kan vi ikke være det bare på papiret. Forslaget vårt var derfor å gå inn i et idrettssamarbeid, slik at vi kan være med på å gjøre en forskjell. Altfor mye herfra fremstilles negativt, mener Englund.

Responsen kom umiddelbart. Rektor Terje Wold hadde jaktet på flere muligheter til å øke motivasjonen hos elevene, så partene har møtt hverandre med åpne armer.

Resultatet er blitt at fra høsten kan Stovner videregående tilby fotball og byggfag eller studiespesialisering. Det var dette som passet best å samkjøre på timeplanen nå i starten.

– Fordelen er at elevene nå kan gjøre

re noe de har lyst til, samtidig som de går på skolen. Vi har flere hos oss som ikke er så teoretisk sterke, og da kan de motiveres ved også å kunne drive med hobbyen sin på dagtid, sier Terje Wold. Selv har ikke rektoren noen stor fotballfortid. Karrierehøydepunktet var B-laget til Astor Fotballklubb i Trondheim.

– Men jeg var veldig god på løkka, kommer det med et smil.

I Oslo er det mange som velger studiespesialisering med toppidrett for å kunne drive med fotball på dagtid. Problemet er at de ikke ønsker å bruke studiespesialiseringen til noe, og ville hatt større nytte av et yrkesfag.

Tilbudet på Stovner blir gratis og i offentlig regi, slik at elevene ikke trenger å tenke på de utgiftene som følger med en privatskole.

FULLE STILLINGER Grorud ILs herrelag spiller fotball på nivå to i Norge, også kalt Obos-ligaen. De har godt ut-

Rektor Terje Wold (til venstre) og Frøde Englund, som er administrasjons- og mediesjef i Grorud IL, har tatt turen ned til byggfag. Der møtte de Rose-Anne Casil. Hun går vg2 overflateteknikk og skulle gjerne hatt fotball i tillegg.

dannede trenere, men ikke økonomi til å lønne dem i fulle stillinger.

– Det er lite å gjøre på dagtid, så da passer det bra at trenerne også kan jobbe deltid på skolen, sier Frøde Englund, som selv er lærer i bunnen.

Det er lagt opp til to ukentlige treninger, der skoledagen starter med fotball. Men både rektoren og idrettslederen er samstemte om at de fleste unge ikke blir profesjonelle fotballspillere, så det er fint å kunne kombinere sport med utdanning.

Duoen gjør det helt klart at opplegget ikke skal fungere som et oppdrett for Grorud-spillere.

– Nei, dette er ikke noe eksklusivt, så de unge skal kunne spille hvor de vil, og lærerne og trenerne vil også ha oppfølging inn i de ulike klubbene.

Ønsket er også å begrense overgangene mellom klubbene i Groruddalen til et minimum, sier Frøde Englund.

Fotballtilbudet skal utvikle seg gjennom tre år, og trenerne fra Grorud IL vil få frie tøyler til å lage sine fagplaner.

– *Tror dere ungdom fra vest i Oslo vil finne veien hit?*

– Det skulle det ikke være noe i veien for hvis de ønsker byggfag og fotball, for dette blir et godt tilbud, mener de to initiativtagerne.

INN MED FLERE IDRETTER Målet hos både Wold og Englund er at dette er et tilbud som skal vare lenge. På litt sikt håper de også å få inn flere idretter. Volleyball og håndball er utbredt i området. Når det gjelder det siste, så finnes det en klubb som heter Linje 5, oppkalt

etter T-banen mellom Økern og Vestli, og det er her spillerne kommer fra.

– Vi er tett på lokalmiljøet vårt, sier rektor Terje Wold.

HADDE PASSET PERFEKT Vi tar en runde ned til byggfag og treffer helt tilfeldig Rose-Anne Casil, som går vg2 overflateteknikk. Hun står i et lite rom og øver seg på å male.

Rose-Anne har spilt fotball i ti år og er nå ving på A-laget til Idrettslaget Heming.

– Hadde det vært mulig å gå byggfag med fotball da jeg begynte på videregående i 2020, så hadde jeg valgt dette, sier Rose-Anne Casil. Både hun og rektor håper at jenter også vil velge denne kombinasjonen. ❖

Et av Oslos mest populære skoletilbud var i fare

Her teller idrettsferdighetene mer enn karakterene

OSLO Skal ungdom som er ekstra gode i idrett, bli prioritert, selv om karakterene er litt svakere? Nei, mente Utdanningsdirektoratet. De viste til reglene og ville legge ned forsøkene i Oslo. Dette skapte sterke reaksjoner både hos skolefolk og skolebyråd Sunniva Holmås Eidsvoll.

TEKST OG BILDER **KARI KLØVSTAD**

På Valle Hovin videregående skole går det i overkant av 150 unge fotballtalenter på studiespesialisering med toppidrett. Mange av disse er kommet inn

på grunn av den alternative inntaksordningen der både idrettsferdigheter og karakterer teller. Det samme gjelder for 30 unge fra individuelle idretter.

Bakgrunnen er at Oslo kommune i 2017 søkte og fikk godkjent et forsøk der opptaket ble gjort på denne måten. Det omfattet studiespesialisering med

Rektor Trine Øiseth (til venstre) og byråd Sunniva Holmås Eidsvoll har kjempet for at tilbudet på Valle Hovin videregående ikke skulle forsvinne. Bakover har de med seg elevene Jonathan Ward Ådlandsvik og Jenny Sara Slåtte. Bak står faglærerne Bjørn-Arild Levernes, Pål Konradsen og Torgeir Hoås.

toppidrett på Nydalen, Persbråten og Valle Hovin videregående skoler. Forsøket ble oppfattet som så vellykket at kommunen søkte om videreføring våren 2021. Skolene har hatt et nært samarbeid med lokale klubber og partnerskapsavtaler med lokale idrettslag i nærområdet.

Svaret fra Utdanningsdirektoratet (UDIR) var at det var greit å fortsette ut 2022, men så var det slutt. Byrådsavdelingen for oppvekst og kunnskap sendte i oktober et brev der de ba om at søknaden ble behandlet på nytt, men fikk beskjed fra UDIR om at avslaget sto.

Da engasjerte byråd for oppvekst og kunnskap, Sunniva Holmås Eidsvoll, seg i saken, sammen med de ansatte på skolen.

– Det er urettferdig hvis Oslo skulle miste dette tilbudet. Elevene her bør også ha mulighet til å komme inn på ferdigheter, slik de gjør både på privatskoler og offentlige skoler andre steder i landet. Min mening er at vi trenger et slikt tilbud i den offentlige skolen, der det er mulig å gå uten å betale. Ellers henviser vi mange av talentene til de private. Det koster mye å delta i idrett, og kommer skolepenger i tillegg, forsterker vi klaseskillene, understreker byråd Sunniva Holmås Eidsvoll.

De kraftige reaksjonene både fra skolefolk og byråden har gitt resultater.

Kunnskapsdepartementet har i et brev til Utdanningsdirektoratet bedt dem om å innvilge søknad om forsøk for inntak til skoleårene 2022/2023 og 2023/2024. Det står også at departementet ser det som fordelaktig at Oslo kommune kan videreføre forsøket i tråd med søknaden om forlengelse, noe som kan gi et enda bedre kunnskapsgrunnlag for å vurdere permanente regelendringer.

– Jeg er utrolig glad for at denne saken nå er løst, slik at toppidrettstilbudet fortsatt blir tilgjengelig for alle. Dette er en anerkjennelse av hva Oslo

– SKOLEN LA ALT TIL RETTE FOR MEG

Osame Sahraoui (20) var elev i det aller første kullet som gikk studie-spesialisering med toppidrett på Valle Hovin videregående skole. Nå spiller han fast på Vålerengas A-lag og er en av de beste, unge spillerne her i landet.

– Jeg kommer fra Hauketo og spilte på løkka og i skolegården til jeg gikk i andreklasser. Da sa jeg til fatter'n at han måtte melde meg inn i en klubb. Jeg ville helst spille med dem som var et år eldre enn meg, men treneren mente jeg var for liten. Det var til han så meg spille, sier Osame og smiler.

Som 14-åring ble han hentet fra Hauketo til Vålerenga.

– Jeg fikk hospitere med dem, og det var der alt startet.

– Før jeg skulle begynne på videregående, fikk jeg tilbud fra Wang toppfotball, men det var for dyrt. Det er like greit å si at vi ikke har den beste økonomien i vår familie, så jeg søkte på Vigo og møtte opp på Valle Hovin vgs. da det var åpen dag. Valget ble enkelt.

Osame ble raskt flyttet opp til A-stallen i Vålerenga og gikk glipp av mye skole.

– *Hvordan klarte du deg i teori-fagene?*

– Alt ble lagt til rette for meg, og lærerne fulgte meg opp, så det gikk greit.

– *Og hva er målet ditt nå?*

gjør for å kunne gi attraktive utdanningstilbud, og jeg vil takke kunnskapsministeren for at hun avklarte saken i tide før ungdommene skal søke studie-tilbud for neste skoleår, sier skolebyråd Sunniva Holmås Eidsvoll til Yrke. ❖

Osame Sahraoui var elev i det første kullet ved skolen. Nå spiller han på Vålerengas A-lag og er en av landets mest lovende spillere.

– Å bli en av de største i en av verdens beste ligaer. Du må tenke stort, og nå har jeg ingen plan B, sier Osame Sahraoui, som fortsatt bor hjemme hos familien på Hauketo.

Rektor Trine Øyseth har tatt vare på motivasjonsbrevet som Osame sendte da han søkte skolen. Der står det: «Jeg skal jobbe hver dag for å bli bedre.» Den leveregelen gjelder fortsatt. Han vil verken skuffe faren eller andre han har rundt seg.

Tvedestrand videregående skole

Lærer opp morgendagens voksne til å bli miljøbevisste

TVEDESTRAND Konstituert rektor Turid Tveit er ikke beskjeden når hun snakker om arbeidsplassen sin. – Vi har Norges fineste skole og tenker grønt og bærekraftig i alle ledd.

TEKST OG BILDER **KARI KLØVSTAD**

Rett innenfor hoveddøren til Tvedestrand videregående skole henger en skjerm som viser strømforbruket i bygget og hvor mye de produserer selv. Dette kan både elever og ansatte få med seg. De røde og blå søylene forteller tydelig at de siste uka har gått i pluss. Da kan strømoverskuddet selges.

Hever du blikket, ser du ut gjennom en stor glassvegg. Rett utenfor blinker det i idylliske Mjåvann. Der lærer en gruppe elever å padle kano. Mye av den samme grønne tankegangen går igjen på naturbruk, som holder hus på det som tidligere var Holt landbruksskole, noen kilometer unna.

– Vi er skolen i skogen, og tar skogen inn i skolen, sier konstituert rektor Turid Tveit.

Tvedestrand videregående skole ligger litt utenfor bysentrum og er nesten helt ny. Den ble åpnet i 2020, men på grunn av koronapandemien er dette første skoleåret den er i fullt bruk. I overkant av 500 elever fra området rundt samles her, og de fordeler seg på studiespesialisering, idrett og yrkesfag. Tvedestrand kommunes idrettsanlegg ligger så godt som vegg i vegg.

EN GRØNN SKOLE Grønt og bærekraftig er ofte fine ord å pynte seg med. Ved Tvedestrand vgs. er de en innarbeidet del av hverdagen. Det nye bygget er det som kalles et plusshus, og det vil si at det er konstruert slik at det totale energiregnskapet skal gå i pluss. Hele takflaten er dekket av solcellepanel, og det er 21 dype brønner der det hentes ut jordvarme.

– Vi skal overlate denne kloden til ungdommen, derfor er det viktig å vise dem hvordan ting kan gjøres i praksis, sier Turid Tveit, og legger til at skolen også er sertifisert som miljøfyrtårn.

I den store bygningen er det mange

Konstituert rektor Turid Tveit mener bestemt at hun har den fineste videregående skolen i landet. Tre-amfiet til høyre kan brukes ved forskjellige anledninger.

Regine Gundersen skal bli anleggsgartner og har fått læreplass ved skolen.

steder brukt tre i stedet for betong, selv om det er et dyrere materiale, og en del av konstruksjonen ligger i dagen. Elevene på byggfag kan derfor ta en titt på bærekonstruksjoner og røropplegg når de passerer. Dette gleder rektoren som både har studert natur- og miljøfag og er bygningsingeniør i bunnen.

Skolen ligger i en skråning, derfor er det mulig å åpne døren og gå rett ut fra alle de fire etasjene. Dette gjør det enkelt å trekke naturen inn i undervisningen.

FISK OG PLANTER Et helt nytt rom er i ferd med å bli innredet. I glasskarene og plantekassene som monteres, skal det

være et akvaponi og et hydroponi. I det første skal det gå fisk, og bæsjen fra disse skal brukes til å gjødsle grønnsakplanter som klarer seg på vann og flytende næring i hydroponiet. Det vil si at det dyrkes uten jord. Turid Tveit er spent på å kunne teste ut dette kretsløpet slik at skolen både kan tilegne seg kunnskapen og bidra til å produsere mat.

FÅ LÆREPLASSER I HELSEFAG Oppfordringen er gått til unge over hele landet om å velge helse- og oppvekstfag, for da er de sikret jobb i framtiden. Ser vi på erfaringene fra Tvedestrand, er det noe som skurrer.

– Det har vært så vanskelig å få

læreplass både som helsefagarbeider og barne- og ungdomsarbeider at vi har måttet sørge for fagopplæring på vg3. Dette står i kontrast til at helse- og oppvekstfag er av det mest populære hos oss, og vi har mange søkere til vg1, sier konstituert rektor Turid Tveit.

På den andre siden finner vi anleggsgartnerne. Der har alle som vil, fått læreplass.

– Vi er tett på elevene, vet når noen sliter, og setter inn tiltak så fort som mulig. Skal vi heve levekårene her i regionen, må vi få de unge gjennom skolen og sørge for at de har papirer på det de kan. Et fagbrev er også viktig å ha med seg, understreker rektoren.

Torjus Oksefjell og Helene Røed Eikeland, som går på naturbruk, er vant til å være i fjøs og stall og trives godt hos kuene på Holt.

Fleipen sitter løst i matpausen. Torjus Oksefjell og Helene Røed Eikeland ler og sammenligner traktorene de har på gården hjemme.

- Fint å jobbe ute

Ute i de store blomsterbedene på Tvedestrand videregående sitter Regine Gundersen (24) og luker. Hun utdanner seg til anleggsgartner og har læretiden sin på skolen. Arbeidet består mye av vedlikehold, så hun kombinerer med å være ute i et firma der hun blant annet lærer å legge stein og ferdigplan. Dette er siste året som lærling før hun skal opp til fagprøven.

– Det er nydelig å kunne jobbe ute, og jeg setter pris på at det er så varierte arbeidsoppgaver, sier 24-åringen fra Arendal, som har papirer på at hun kan håndtere både motorsag, hjullaster og gravemaskin.

– Klart det hender at det regner. Men det glemmer jeg når sola skinner.

Regine kommer fra et håndverksmiljø, der pappa er murer. Selv er hun mor til lille Iben på to år. Sammen med kjæresten har hun et eget hus med hage.

– Det er et eldre hus med egen hage, og jeg ønsker meg et blomsterbed og et skyggebed, litt sånn gammeldags. Og så vil jeg gjerne dyrke grønnsaker. Det drev jeg nye med på vg1, sier Regine Gundersen.

Husdymøkka blir til biogass

Du vet du er hos elevene på naturbruk, når de tar fram telefonene i matpausen og sammenligner traktorer. Alle er enige om at det er Helene som har størst, men dette kommer vi tilbake til.

Naturbruk på Tvedestrand videregående skole holder til på det som tidligere var Holt landbruksskole. Hovedbygningen er fra 1923, men spesielt de siste årene er det skjedd mange moderniseringer. Fjøset er nytt med 30 kuer. I tillegg kommer kalver og ungdyr, pluss griser og 120 vinterforede sauer.

MILJØPAVILJONG Den grønne profilen er viktig.

Janne Emberland på naturbruk har 30 planter hun skal holde styr på. Det er viktig å kunne skille ugraset fra matplantene.

Når du går naturbruk, er det viktig å skaffe seg god kunnskap om planter. Dimitri Pristinski viser fram en side i herbariet.

Det er moderne utstyr over alt, og her skal nye «pasienter» på plass hos dem som utdanner seg til helsefagarbeidere. Faglærer Inger Brit Thorbjørnsen kjører tralla.

– Vi har en miljøpaviljong der fyring med egenprodusert flis utgjør hovedvarmen. I tillegg har vi et biogassanlegg, der vi benytter husdyrgjødsel fra ku, sau og gris, forteller avdelingsleder Kjell Rune Haugland.

Gjødsla samles i en stor kum, og biogassen produseres i det som kalles en telemarkreaktor, som er utviklet for å behandle organisk avfall. Restene av husdyrmøkka brukes som gjødsel på de 350 mål store jordene.

Det har startet to klasser på vg1 denne høsten, og flere av elevene har flyttet inn i botilbudet som skolen har. To av dem er Torjus Oksefjell (16) fra Kvinesdal og Helene Røed Eikeland (16) fra Risør.

Begge ønsker å overta familiegården de kommer fra, men dette er ikke noe de trenger å tenke så hardt på ennå.

ODELSGUTT – Jeg er odelsgutt, med fem minutter, sier Torjus og smiler. Tvillingbroren har valgt å utdanne seg i en annen retning.

– Hva liker du best med gård?

– Kuene. De er så nysgjerrige og finner alltid på noe, og arbeidet er variert. Det er fint at det er nytt fjøs her med melkerobot og utstyr for framtiden.

Helene Røed Eikeland kommer fra en gård i Risør og har litt andre planer.

– Jeg vil gjerne bli veterinær, men synes det er gøy å ha praksis med dyr

og ikke bare lese om dem. Planen på sikt er også å ta over gården hjemme.

16-åringen rir aktivt i rideklubb og vil gjerne gå heste- og dyrefag på vg2.

Matpausen nærmer seg slutten, og det er tid til litt fleip.

Helene mener bestemt at de har den fineste traktoren, og finner fram bildet av en Fendt 727. Torjus må medgi at den er enda flottre enn en John Deere 150r, som han pleier å kjøre. Men begge er knallgrønne.

– Og selv om dere har flere kuer, så har vi okser også.

De to kappes og ler og gleder seg til de for alvor skal få undervisning i fjøsene. ❖

Når det ikke går som forventet

AV **HALLVARD HÅSTEIN**, PEDAGOGISK RÅDGIVER

Læreplanverket fagfornyelsen ble tatt i bruk fra 2020. Den ble til som et resultat av en utviklingsprosess under reformen Kunnskapsløftet lansert i 2006.

Men når myndighetene gjør endringer og lager nye planer for opplæringen i skole og arbeidsliv, hvilken type kunnskap er det de da er opptatt av at unge mennesker skal tilegne seg? Uansett svar: Det er nå kommet en bok som er egnet til å utvide den vanligste forståelsen av hva som legges i begrepet kunnskap:

Innføring i praktisk kunnskap. Egil Sigvald Fuglseth og Catrine Torbjørnssen Halås er redaktører. Totalt er det 9 forfattere som har bidratt, alle med tilknytning til Nord universitet i Bodø.

Boka markerer og utdyper praktisk kunnskap som et eget fagområde. Innenfor dette fagfeltet forsker en på hvordan en utvikler og lærer kunnskap i praksis, for eksempel på en arbeidsplass eller i yrkespraksis. «Hensikten er å bli mer bevisst på og forstå hva som ligger bak profesjonelle beslutninger og handlinger slik at vi både kan forholde oss kritisk til vår erfaringsbaserte kunnskap og samtidig utnytte den», heter det på baksiden av boka.

Kyndige yrkesutøvere bærer med seg betydelige innsikter som det bare delvis er mulig å sette ord på. De har det i hode, kropp, hender og bevegelser. Boka «Innføring i praktisk arbeid» er skrevet for studenter og ansatte ved akademiske læresteder. Den omtales her primært fordi utgivelsen kan være en kilde til utvikling av større respekt og forståelse av egenarten ved praktisk kunnskap.

Boka består av 17 selvstendige kapitler. Redaktørene opplyser at disse

gjærne kan leses hver for seg. Boka er organisert i tre hoveddeler.

BEGREPER Første del gjennomgår grunnleggende begreper som *erfaring, praksis, klokskap, svar-evne*, dvs. evne til å møte utfordringer som oppstår underveis. Videre tematiseres begrepet *taus kunnskap og praksisfortellinger*. Dessuten behandles begrepet *erfaringsdiskrepans* (se nedenfor). Det oppfatter jeg som et kjernebegrep i deres måte å studere yrkeserfaringer på.

FENOMENER EN MØTER Den andre delen behandler fenomener som en vil møte innenfor de fleste typer praktisk arbeid. Det dreier seg blant annet om vaner, blinde flekker, etikk, kreativitet, rutiner og intuisjon.

METODER Innholdet i denne tredje delen om metoder til bruk under studiet av praktisk kunnskap har ikke karakter av en håndbok. Derimot dreier det seg om hvordan en kan skrive fram kunnskap. Her står blant annet skriving av essay, refleksjon og analyse sentralt.

DISKREPANSERFARING Dette er et uvanlig ord, men et nøkkelord for å forstå mye av innholdet i denne boka. Meningen er enkel: *Diskrepanserfaringer* er den type erfaring som oppstår når det som skjer underveis i et arbeid, blir annerledes enn det praktikerer forventer. Denne forskjellen mellom det som var forventet, og det som oppstår, interesserer flere av forfatterne. De legger vekt på at utforskning av denne forskjellen gir en særlig mulighet for å vinne ny innsikt i faget. Dette behøver

ikke bare være erfaringer om ting en ikke får til, eller at utstyr og materiell ikke holder mål. Som diskrepanserfaring inkluderes også det at noe går lettere enn forventet.

Refleksjon over egne og andres diskrepanserfaringer betraktes som en særlig verdifull anledning for læring. Metodedelen i boka dreier seg derfor mye om hvordan dette kan skje.

MEN HVA MED SANSENE? Et av kapitlene i boka heter «Blinde flekker». Det handler om det at en som yrkesutøver ikke har mulighet for å oppdage alt som skjer under arbeidet. Det er et naturlig tema i en bok som dette. Men underlig er det at det nesten ikke står noe om blikket til yrkesutøvere som oppdager mye andre ikke har øye for. – Sansning er et helt fundamentalt fenomen i hvordan læring og erfaring blir til. Forfatterens manglende interesse for persepsjon og sansning bidrar etter min oppfatning til at boka på tross av at ordet praktisk forekommer i tittelen, ofte kan virke unødvendig abstrakt.

KONKLUSJON Denne boka anbefales for fag- og yrkeslærere som ønsker å komme nærmere egenarten ved å utføre det praktiske arbeidet de allerede utøver og behersker. Videre antar jeg at den vil gi god bakgrunn for å samtale med og gi veiledning til elever og læringer. Ideen med å ta utgangspunkt i erfaringer som ikke svarer til forventningene, kan gi spennende læring både for mester og svenn. Ellers tror jeg at det å arbeide med denne boka kan gjøre det lettere å kommunisere om eget fag til personer med en helt annerledes bakgrunn. – For den som vil forske på området praktisk kunnskap, kan denne boka være en nødvendighet.

Labiba er seniorlærning

Den syriske frisøren må ta utdanningen på nytt

LARVIK Til tross for at Labiba Magharbi (37) var udannet frisør med 13 års erfaring, måtte hun på skolebenken da hun kom til Norge. Hun er likevel takknemlig for sjansen hun har fått. Alternativet tør hun ikke tenke på.

TEKST **MERETE SILLESEN** FOTO **MARIANNE OTTERDAHL-JENSEN**

Labiba var høygravid med barn nummer to da bombene begynte å falle rundt familien i 2011. De bodde i Syria og holdt ut i fire måneder etter at krigen brøt ut. Labiba glemmer aldri hvordan de løp i smågatene for å unngå bomber. Det var sommer og fryktelig varmt, de hadde verken vann eller strøm. Ansiktet blir lukket når Labiba

snakker om de ekstremt vanskelige forholdene. All glede er borte.

– Det var som om vi befant oss midt i en grusom scene i en film, sier Labiba stille.

Familien flyktet til Russland, der Labiba har familie og selv har bodd tidligere. Det var her hun tok frisørutdanningen, hun var ferdig i 2003. I Russland

fikk verken Labiba eller hennes syriske ektemann, som er advokat, arbeidstillatelse, og barna fikk ikke gå i barnehage.

– Vi fikk høre at vi hadde bedre sjanse i Norge, og flyktet hit i 2015. Det har vi aldri angret på, sier Labiba.

VIKTIG Å LÆRE NORSK Etter å ha bodd i asylmottak i nord ett år fikk fa-

milien på fire bolig i Sandefjord. Mannen tok kurs i muring og jobber i dag fulltid som murer. Sønnene, som nå er elleve og ni år, er fullstendig integrert i det norske skolemiljøet.

– Jeg trodde jeg kunne få jobb som frisør, men så enkelt var det ikke. I Norge er dokumenter viktigere enn erfaring, og det må jeg bare godta, sier Labiba.

– Det var rart å begynne helt på nytt på frisørutdannelsen. Jeg begynte på vg2 på frisørinja i Sandefjord, sammen med jenter og gutter som var mye yngre og i en helt annen livsfase enn jeg. Men det gikk veldig bra, og jeg lærte i hvert fall norsk.

Labiba snakker varmt om Norge og nordmenn. Hun forteller at familien ble veldig godt mottatt da de kom, og at hun opplever nordmenn som snille og hjelpsomme. Nå ser de frem til å bli norske statsborgere om et snaut år.

Aida Gjølberg, som var Labibas lærer på frisørinja i Sandefjord, forteller at frisør ikke er en beskyttet tittel i Norge. Hvem som helst kan kalle seg frisør og jobbe som frisør. Ønsker man derimot å jobbe i norsk frisørsalong er bransjen ofte opptatt av at frisøren har norsk svennebrev.

– Dette er fordi vi i Norge har fire års utdanning, en av de lengste frisørutdanningene i Europa. Det er stor forskjell mellom kravene i den norske og flere av de utenlandske utdanningene, forklarer Aida Gjølberg.

HIJAB TIL HINDER Da Labiba skulle finne lærlingplass, gikk det ikke på skinner. Det var flere som virket svært fornøyde med kompetansen hennes, men som ikke ønsket en lærling som bruker hijab. Labiba forteller indignert om hvor respektløst hun synes det er når noen ber henne ta av seg hijaben.

– Det er overhodet ikke aktuelt. Jeg er muslimsk og bærer hijab, går ikke i bikini, spiser ikke svin og drikker ikke

alkohol. Alt dette er viktig for min identitet. Jeg respekterer at nordmenn har en annen religion, og forventer respekt tilbake, sier hun med ettertrykk.

Aida Gjølberg forteller at Labiba var en super og dyktig elev faglig og kaller henne en hårkunstner. Hun kvalifiserte seg til frisør-yrkes-NM og tok sølv i langt hår oppsetting.

– Det var allikevel smart av Labiba å

Labiba Magharbi er muslim og bærer hijab. Frisører som skjuler sitt eget hår når de er utenfor hjemmet, kan selvsagt være dyktige med andres hår, mener hun. Labiba forventer ikke særbehandling, bare respekt.

velge å ta en utdanning. En del av faget og opplæringen omhandler kunde, kommunikasjon og arbeidsliv. Det er viktig at kunde og frisør er helt sikre på at de forstår hverandre, sier Aida Gjølberg.

Nå er brudepynting noe av det beste Labiba gjør. I tillegg er hun glad i å lage striper. Labiba deler ofte bilder av frisyrene hun har skapt, på instagram-kontoen @labiba_hair_stylist.

– Som lærling ønsket jeg ikke å jobbe i en arabisk salong, men i en norsk. Jeg bor i Norge og vil lære mest mulig om landet og menneskene som bor her, sier Labiba.

Hun stortrives nå som andre års lærling på Head Frisør på Fritzøe Brygge i Larvik, der hun begynte i juni i år.

KOMMUNIKASJON Marthe Kristine Holst (38) har jobbet i Head Frisør siden 2009 og er Labibas leder. Hun sier at Labiba er så dyktig på alle områder at hun ikke hadde trengt å være lærling. Hun kunne fått stilling som frisør med en langt høyere lønn.

– Jeg vil bestå svenneprøven, slik at jeg får det norske fagbrevet, sier Labiba bestemt.

– Det kjennes riktig og er en trygghet for fremtiden. Jeg føler meg mer sikker på å få jobb med det norske fagbrevet i hånden. Jeg skal opp til svenneprøven til våren og håper å bli ansatt i denne salongen etterpå.

Marthe bekrefter at de gjerne vil ansette seniorlærlingen. Hun lot seg ikke skremme av hijaben da Labiba søkte lærlingplass. Det første hun undersøkte, var norskkunnskapene.

– Vi har mange eldre kunder, og har erfart at de ikke ønsker å snakke noe annet enn norsk med frisøren sin. Mange føler det litt privat å få stelt håret, og det er absolutt nødvendig at kundene føler seg trygge. Før jeg i det hele tatt kunne vurdere Labiba, måtte jeg være hundre prosent sikker på at hun kunne kommunisere på norsk. Det kan hun. Det er bare noen få ganger jeg blander meg, for å unngå misforståelser.

Da Labiba tok med iPaden og viste Marthe noe av arbeidet sitt, var lederen solgt. Marthe hadde aldri sett så proffe oppsetninger og forsto raskt at Labiba kan trylle med hår.

– I tillegg er hun ekstremt bevisst og målrettet. Hun vet hva hun vil oppnå, og gir seg ikke før hun har kommet i mål. En moderne, kul, ung kvinne, som ikke krever noen form for særbehandling. Labiba smiler også med øynene. Det var viktig at hun ikke så strengt ut under hijaben da vi alle måtte bruke munnbind. For meg og våre kolleger

Marthe Kristine Holst sier at Labiba Magharbi kan trylle med hår. Hun er helt rå på oppsetninger og elsker å pynte bruder.

har hijaben aldri vært noe problem. Fra kundene har jeg bare hørt skryt om Labiba, aldri et vondt ord, sier Marthe og smiler til seniorlærlingen.

– Jeg tror vi står oppi noe spennende når det gjelder endring av holdninger til at frisører bruker hijab. Frisøren trenger nødvendigvis ikke vise sitt eget hår for å være dyktig til å behandle andres hår, sier læreren på frisørinja i Sandefjord.

– Jeg opplever at holdninger rundt dette har endret seg en del på de siste to årene. Kanskje har Labiba vært med å bidra til en holdningsendring rundt dette?

UTENLANDSK NOKUT har det operative ansvaret for godkjenningsord-

ningen for utenlandsk fag- og yrkesopplæring. Målet er at godkjenningsordningen skal komme arbeidstakere, arbeidsgivere og resten av samfunnet til gode. Ordningen ble etablert i 2016, og den omfatter i dag til sammen 19 ulike kvalifikasjoner fra Polen, Tyskland, Estland, Latvia og Litauen. NOKUT og Kunnskapsdepartementets plan er å gradvis utvide godkjenningsordningen til å omfatte flere land og kvalifikasjoner.

Godkjenning av utenlandsk fag- og yrkesopplæring innebærer en faglig godkjenning. Det betyr at NOKUT utreder opplæringen og sammenligner den i nivå, omfang og faglig innhold med den norske videregående opp-

læringen i det aktuelle faget. En godkjenning innebærer at kvalifikasjonen vurderes som sidestilt med et norsk fag- eller svennebrev.

Søkere fra land utenfor landene som er omfattet av ordningen vil, ved ønske om å oppnå norske fag- og svennebrev eller yrkeskompetanse med vitnemål, måtte kvalifisere gjennom ordninger som finnes i det videregående opplæringssystemet i Norge. Dette forvaltes av utdanningsavdelingene i de respektive fylkeskommunene. ♦

Kilde: Peter Brandstrup, kommunikasjonsrådgiver i NOKUT

Skråblikk på yrke

Fordypning til bekymring

Denne vinteren har det vært snakket og skrevet mye om faget yrkesfaglig fordypning. Faget fungerer godt på mange skoler. Likevel er det det faget jeg som sentral tillitsvalgt får aller flest bekymringsmeldinger om.

I en kronikk som ble publisert først i avisa Klassekampen, utfordret jeg kunnskapsminister Tonje Brenna til å gjøre noe med dette faget. Kontaktforum for videregående opplæring og fagskole i Utdanningsforbundet har nylig sendt brev om utfordringene med faget til forsknings- og utdanningskomiteen. Men det forblir stille. Ingen debatt og få henvendelser fra politikere. Og her ligger kanskje hovedutfordringen. Det er vanskelig for lærere å beskrive godt nok hva som skal til for å gjøre faget bedre. Og dessverre er det blitt slik at fylkeskommunene og skoleledelsene teller bort timer i faget som en ryggmargsrefleks, uten å tenke på hvilke konsekvenser det får for elevene og for faget.

Det gjennomgående problemet er at YFF-faget blir

brukt som salderingspost i en skolehverdag preget av trang økonomi. I stedet for å legge tilstrekkelige ressurser inn i samarbeidet med bedriftene, overlater skolene elevene og bedriftene til seg selv i altfor stor grad. En skole kan spare store summer på å kutte ned på oppfølgingen av elevene når de er utplassert i bedrift. Derfor er denne praksisen så utbredt til tross for at den har alvorlige negative konsekvenser for elevene.

Tett oppfølging fra både lærere og praksisveiledere fra bedriften er avgjørende når ungdommer tar de første skrittene ut yrkeslivet. Oppfølgingen har både en faglig og sosial funksjon. Elevene trenger hjelp til å forstå og møte de faglige kravene i arbeidslivet. I tillegg trenger de veiledning når de skal tilpasse seg krav og rutiner og kulturen på arbeidsplassen. Som alltid er det de som strever fra før, som er mest avhengig av å bli fulgt opp av trygge faglærere som kjenner dem godt. En eneste mislykka praksisperiode kan få uheldige konsekvenser.

Det kan gå utover motivasjonen. I verste fall kan muligheten til læreplass glippe, og drømmen om et framtidig yrke kan bli knust.

Praksisbedriftene blir

også satt i en uheldig skvis dersom skolene ikke setter av nok ressurser til at faglærere kan bidra i oppfølgingen av elevene. Bedriftene er avhengig av et samarbeid

Foto: Stella Ramborg

med skolene om det faglige opplegget og om vurdering av elevene. Allerede ved den første evalueringen av faget i 2012 ble det påpekt at lærerne fikk begrenset mulighet til å følge opp elevene når de er utplassert. Dermed fikk elevene lite hjelp til å kople læringen fra skolen sammen med de de lærer under utplassering. Forskerne bak evalueringen konkluderte med at et tett samarbeid mellom skole og arbeidsliv var en forutsetning for å gi elevene en sterkere opplevelse av sammenheng mellom de ulike læringsarenaene. Siden den gang har det dessverre blitt vanligere at skolene inndrar lærernes timer til oppfølging av elevene.

Hvorfor skjer dette?

Hovedansvaret for denne utviklingen ligger hos skoler og fylkeskommuner. Det er de som har det juridiske ansvaret for å sikre at elevene kan følges opp av faglærere i hele opplæringen i et fag. Slik Utdanningsforbundet ser det, er det et åpenbart brudd på intensjonene i

opplæringsloven og i faget YFF når fylkeskommuner og skoler ikke sørger for at lærere kan følge opp elevene i praksisperioder. Det er likevel viktig å være klar over at skolene er i en vanskelig situasjon. Dårlig økonomi gjør det nødvendig å tøyne regelverket for å få budsjettene til å gå opp. En fragmentert og mangelfull regulering av faget YFF og av opplæring generelt gjør det mulig å utnytte regelverket. Sentrale myndigheter har dermed et betydelig ansvar for at ukulturen har fått utvikle seg.

Som nevnt utfordret jeg den rødgrønne regjeringen med kunnskapsminister Tonje Brenna i spissen til å gjøre noe med dette faget, men har ikke fått noen respons. Denne regjeringen har arvet problemet fra tidligere regjeringer. De er derfor uten skyld, men de har likevel et ansvar for å rydde opp. Hvis de mener alvor med å satse på yrkesfagene, bør YFF være det første de tar tak i. Den øredøvende stillheten fra politikere i denne saken viser at vi også

har en jobb å gjøre videre. De siste to tiårene har skiftende regjeringer fortalt oss at de skal satse på yrkesfagene. Omtrent i samme periode har det altså vokst fram en ukultur som er i ferd med å spise opp yrkesfagene innenfra.

Hva kan gjøres?

Skal vi styrke yrkesfagene generelt og YFF spesielt, kommer vi ikke unna at økonomi spiller en viktig rolle. Det aller viktigste i denne sammenhengen er likevel å endre regelverket for opplæringen. Vi trenger en opplæringslov og en forskrift for faget YFF som sikrer at elevene får oppfølging fra faglærere i hele opplæringen i faget. Men vi er avhengige av at flere kjenner til utfordringene. Den manglende responsen fra politikere og andre er et tegn på at faget og utfordringene er for vanskelige å forstå, og at det fremdeles er for lett å la faget skure og gå. Det må gjøre litt vondt for de fylkeskommunene som kutter i faget uten å mukke.

For å få til dette er vi

avhengige av at lærere og tillitsvalgte på skolene problematiserer og argumenterer videre hver eneste gang fag- og timefordeling er oppe i medbestemmel-sesmøter. Uenighetene må referatføres og sendes videre til fylkeslagene. Tillitsvalgte på fylkesnivå må opplyse politikere om YFF og om hva vi går glipp av når faget brukes som salderingspost. Faget trenger mer oppmerksomhet.

For å sitere Jan Erik Vold: Det er håpløst, og vi gir oss ikke! Stå på videre. Kampen om yrkesfaglig fordypning er ikke tapt.

Dobling av faglærte bøkkere

AV **INGER SMEDSRUD**
Norsk håndverksinstitutt

Bøkkerfaget er i dag et av de minste av de små og verneverdige håndverksfagene. Men i løpet av neste år kan tre nye faglærte være på plass.

I gamle dager var bøkkere en tallrik yrkesgruppe.

Faget har sine røtter i middelalderen, og som for mange andre håndverk kom kunnskapen hit med utenlandske håndverkere. Hanseater brakte med seg faget til Bergen. Herfra spredte yrket seg langs kysten. I byer som Bergen, Haugesund, Ålesund, Kristiansund og Trondheim var det rundt år 1900 et tosifret antall bøkkerverksteder. Tønner var viktig emballasje for både tørre og flytende varer. Tønner kunne stables, rulles og fraktes – tomme eller fulle. Enorme mengder tønner ble brukt til saltet fisk. Tønner var også viktig emballasje for ansjos, sprit, smør, mel, salt, vann, tran, tjære osv. I Oslo var det flere verksteder som laget tønner i eik og bøk til bl.a. bryggeriene og smørfabrikkene.

Etter andre verdenskrig har plasttønner og andre forpakningstyper fortrengt tretønnene, og ført til at bare noen få bøkkerverksteder har overlevd. Flere av disse har bare hatt tønneproduksjon som en attåtnæring. Vinmonopolet hadde tidligere avdelinger med bøkkerverksted både i Oslo og Trondheim, men Trondheims-avdelingen ble lagt ned

for femti år siden, så nå er det bare verkstedet i Nittedal som sørger for tette fat til akevitt som skal modnes. Et fat kan romme flere tusen liter sprit, så bøkkerens fagkunnskap er viktig for å ta vare på innholdet.

Utenom Anoras bøkkerverksted (tidligere Arcus og Vinmonopolet) i Nittedal produseres det en del tusen sildetønner mv. på Tønnegarden i Holmefjord i Vestland fylke. En del andre virksomheter langs kysten produserer et mindre antall tønner. Av yrkesaktive bøkkere i dag er det bare tre med svennebrev – to ved Anora og en ved Tønnegarden. Det gledelige er at det nå er lærlinger i begge disse bedriftene. I tillegg planlegger ny eier av Tønnegarden å ta svennebrev som praksiskandidat i år. I løpet av 2023 vil faget, om det går som planlagt, ha tre nye faglærte på plass. I så fall snakker vi om en dobling av aktive faglærte.

SVENNEPRØVEN Det er godt over ti år siden Anora sist tok inn lærling, men nå er Pål Engen (42) i gang med oppkjøringen til svenneprøven i bøkkerfaget. Han er fra før utdannet møbelsnekker og har mange års erfaring fra møbelsnekring og byggenæringen. Pål har dermed svært gode forutsetninger for å bli en dyktig utøver innen bøkking. Vinmonopolet/Arcus/Anora har inntil nylig vært eneste lærebedrift i bøkkerfaget her i landet og sørget på slutten av 1990-tallet for at faget igjen ble et godkjent lærefag. Bøkker ved Anora Arne Jøran Øyen har så langt hatt ansvaret for å lære opp fire lær-

Bøkker Arne Jøran Øyen ved Anoras bøkkerverksted måler om fatet Gangstø lager, er rundt.

linger i faget. Det er veldig positivt for den nye lærebedriften Tønnegarden at Anora ved Øyen bidrar med fagkunnskap om bokring i eik og bøkkerteori. Oddvar Gangstø fikk høsten 2021 hospitere en uke ved Anoras verksted. Nå arbeides det også for å få faget inn i mesterbrevordningen igjen.

Nylig startet Endre Opdal Kvarmestøl (19) på sin læretid på to år ved Tønnegarden. Han har tidligere arbeidet med tre på et folkehøyskoleår på Fosen og har gått vg2 trearbeid med hovedvekt på treskjæring ved Handverksskolen Hjerleid på Dovre. Så selv om han er en ung mann, har han fått med seg kunnskaper om materialkvaliteter og bruk av håndverktøy.

Familien Gangstø har tilvirket tønner gjennom flere generasjoner, så Oddvar, som nylig har tatt over driften, har vokst opp med bøkkerverkstedet og tønnearbeid. På Vestlandet er det tønner i furu til fiskeindustrien det er snakk om. Tønnegarden har eget sagverk, så det er mulig å ta hånd om hele prosessen fra skog til forsending av tønnene. Oddvars far, Jostein Gangstø, har svennebrev fra 2009.

Ny læreplan for bøkkerfaget, <https://www.udir.no/lk20/bkf03-02/kompetansemaal-og-vurdering/kv634>, forutsetter at faglærte skal kunne lage ulike fat og tønner i eik. Før var

Oddvar Gangstø, Tønnegarden, med et lite eikefat laget under hospiteringsuke ved Anora.

T.v.: Lærling ved Tønnegården Endre Opdal
Kvarmestøl reiser en tønne. Tønnestavenes
margside skal vende ut. Denne tønna skal brukes
til fastelavn, så det brukes dårligere materialer
enn til ordinære tønner.

Under: Lærling Pål Engen på Anoras bøkkerverksted.

det vanlig å bruke begrepet *fustasje* om slike beholdere, fra latinsk fustis, som betyr tønnestav. Eik er et hardere treslag enn furu, og tilpasninger av staver og bunner må være nøyaktige for å unngå glipper. En faglært bøkker bør også kunne konstruere beholdere i ulike former ut fra hvor mange liter de skal romme, så håndverkeren må kunne geometri. Til svenneprøven er det vanlig å lage et ovalt eikefat for å vise at kandidaten behersker viktige ferdigheter i faget.

MASKINELT Dagens produksjon av sildetønner er lagt opp så maskinelt som mulig for å holde kostnadene nede. Det er likevel vanlig at utøverne også kan lage tønner håndverksmessig og bl.a. demonstrere bøkning for et publikum. Dette innebærer mange arbeidsoperasjoner. Stavene bearbeides med trekkniv og krumkniv for å få en liten uthuling på innsiden og avsmalning på endene. Kantene på langsiden av stavene høvles slik at de får en skrå mot innsiden. Om lag tjue staver fordeles i et rundt reisebånd. Deretter drives et slagbånd nedover tønneren. For å få stavene myke nok til å presse dem sammen i endene, fyres tønneren med spon som er stappet i et fyrjern (metallstativ). Etter bortimot 10 minut-

ters fyring legges endeslagbånd og bukbånd på ved hjelp av diksel og drivholt. Tønnevinde brukes for å tvinge stavenene sammen. Så lages kryss (spor) til bunner. For å få satt inn bunner må det lages en skråning mot endene av tønneren. Bunner til en rund tønne tilsvarer seks stikk med passeren i krysset. Bunnene får også en skråning på begge sider for å passe inn i krysset. Tønneren blir høvlet glatt og fin inn- og utvendig. Tønneendene høvles jevne med en rundhovel. Tønneren får permanente valsede jernbånd til erstatning for de midlertidige slagbåndene. Også trebånd, typisk hasselbånd, som låses ved hjelp av hakk som griper i hverandre, bør bøkkere kunne lage, slik det ble gjort før bånd av metall ble tilgjengelig.

I dag er bøkkeryrket preget av ombygging og reparasjoner av fat og liggere til alkohol, tilvirkning av sildetønner, tønne-møbler og hageprodukter. Kanskje vil man etter hvert finne nye bruksområder. Nå ser også håndverket ut til å blomstre og ha en lys fremtid med nye faglærte utøvere.

Chili

– some like it hot

Illustrasjonsfoto: Adobe Stock.

TEKST OG BILDER TORGEIR ØVERLAND

Når vinteren er på det kaldeste og vi ser fremover mot lysere tider, kan det være godt med mat som varmer. Det er ikke mange tiår siden vi først stiftet kjennskap med chilien. Et sterkt bidrag til smaksettingen av maten vår. Kjennskapet kom sakte, men sikkert, sammen med innvandringen som startet på 70-tallet. Det begynte med den «vanlige» grønne og røde, som vi kjenner som jalapeño og kajenne. Disse variantene har det lenge vært lett å finne i de fleste matbutikker. Heldigvis begynner det også, smått om senn, å bli et større utvalg av andre chilisorter. Styrken varierer veldig – helt fra vanlig paprika til heftige Dragon's Breath. Hva dette innebærer, kommer jeg tilbake til senere i artikkelen.

I dag er chili tilgjengelig både tørket, fersk, syltet og som saus eller krydderpulver.

Chili inneholder høye verdier av A- og C-vitamin, men er nok ikke vår hovedkilde til disse vitaminene!

OPPRINNELSE OG UTBREDELSE

All chili kommer opprinnelig fra Mexico, men spredte seg etter hvert til resten av Mellom-Amerika og Sør-Amerika. Botanikere og arkeologer

mener å si med sikkerhet at chilifrukt ble kultivert allerede for 6000–8000 år siden i Mexico. Chili er en svært viktig ingrediens i det mellomamerikanske og det søramerikanske kjøkkenet.

På slutten av 1400-tallet kom chilien til Europa med Columbus og spredte seg deretter med handelsskip og karavaner til resten av verden. Den ble vanlig alle steder det var mulig å dyrke den, blant annet i Karibia, Afrika, India, Kina og Sørøst-Asia.

Dette har resultert i at 75 prosent av jordens befolkning bruker chili i matlagingen hver dag. Året rundt.

BOTANIKK

Det finnes enormt mange forskjellige chilityper. I noen kilder står det cirka 4000 og i andre helt opp til 50 000!

Hva som er det riktige antallet, skal ikke jeg ta standpunkt til. De fleste eksisterer kun i vill tilstand, men ut fra disse er det dyrket frem 5 hovedarter/familier:

- *Capsicum annuum*
- *Capsicum baccatum*
- *Capsicum chinense*
- *Capsicum frutescens*
- *Capsicum pubescens*

Under disse er resten, både ville og dyrkede, kategorisert i 28 underarter.

Den største gruppen er *C. annuum*, som er forholdsvis milde. De sterkeste hører vanligvis til i *C. chinense*. Men det finnes sorter som er så til de grader hidsige i de andre hovedartene også!

Vi kan også fastslå at de chilisortene som blir dyrket og spist i Europa, er som kjærtegn å regne i forhold til de som blir brukt i andre verdensdeler.

SCOVILLE-SKALAEN

Styrken på chili måles i Scoville-grader eller SHU (Scoville Heat Units). Scoville-skalaen er inndelt etter hvor mye capsaicin det er i chilien, og hvor sterk den oppleves.

I 1912 var det en amerikansk farmasøyt og kjemiker ved navn Wilbur Scoville som bestemte seg for å lage en skala som fortalte noe om hvor sterk en chili var. Grunnen til at chilien har forskjellig styrke, er innholdet av capsaicin. Enkelt fortalt så fant han ut dette ved å lage et uttrekk av chili som han løste opp i alkohol. Dette fortynnet han x antall ganger helt til prøvesmakeren ikke kjente noen smak av chili. I dag måler man konsentrasjonen direkte i laboratorium.

EKSEMPEL PÅ KLASSIFISERING AV DE FORSKJELLIGE CHILIENE ETTER STYRKE:

Chilitype	SHU	Forenklet styrkeangivelse
Ren capsaicin	15 000 000–16 000 000	10+
Pepperspray	2 500 000–5 300 000	10
Dragon's Breath	2 500 000–3 000 000	10
Carolina Reaper	1 500 000–2 200 000	10
Trinidad Scorpion	1 500 000–2 000 000	9
Naga Jolokia	1 100 000–1 400 000	8
Dorset Naga	880 000–1 550 000	8
Ghost Pepper	860 000–1 500 000	8
Red Savina Habanero	350 000–855 000	6
Habanero	100 000–350 000	5
Piri-piri	50 000–100 000	4
Kajenne og Ancho (tørket Poblano)	30 000–50 000	3
Aji Lemon Drop	15 000–30 000	3
Serrano	10 000–23 000	3
Spaggetti Chili	5 000–15 000	2
Jalapeno	2 500–5 000	1
Anaheim og Poblano	1 000–1 500	1
Hot Banana Chili	100–1 000	1
Paprika	0–10	0

Dersom du ikke har oversikt over de forskjellige sortene og hvilken styrke de har, er det noen tommelfingerregler du kan forholde deg til:

- Jo mindre chilien er, jo sterkere er den.
- Rød er sterkere enn grønn, men vær obs: Noen har flere farger etter hvor modne de er, f.eks. habanero.
- Stilkfestet er sterkere enn tuppen.
- NB! Frøene er veldig sterke sammenlignet med fruktkjøttet.

Men husk: Disse reglene er ikke absolutte. Spør deg frem eller prøv deg frem.

Dersom du prøver deg frem, så ha et glass H-melk for hånden. Fettet i melken løser opp capsaicinet og demper den brennende følelsen. Hold deg unna vann! Det gjør bare vondt verre.

De sterkeste av disse chiliene er så

sterke at de kan medføre at man får anafylaktisk sjokk. Dette kan være dødelig dersom man ikke får øyeblikkelig hjelp!

Oppskrifter

I disse oppskriftene finnes det enkelte ingredienser du ikke finner hos vanlige, norske matvarekjeder. De finnes heldigvis i omtrent alle asiatiske matvarebutikker og andre innvanderbutikker.

Når du bruker chili, er det viktig å vite hva slags chili du har, og hvor sterk du vil ha maten. Vær forsiktig – tilsett heller litt etter hvert for å få den styrken du vil ha.

STERK CHILISAUS

1–2 fedd hvitløk
1 rød løk
2 ferske, grønne chilier uten frø
2–3 ss maisolje
½ ts malt ingefær
ca. 250 g hermetiske tomater (1 boks)
60 g steinfrie rosiner
1 ss soyasaus
30 g brunt sukker
salt og pepper
ca. 3 dl vann
persille til pynt

Slik gjør du:

Rens hvitløk, løk og chili. Grovhakk og kjør det sammen i en foodprosessor.

Varm opp oljen i en kjele og ha i løkblendingen. Kok den forsiktig i 3–5 minutter.

Ha i resten av ingrediensene. La det koke i ca. 15 minutter. Ha alt tilbake i foodprosessen og kjør det til en jevn puré. Ha det tilbake i kjelen, kok opp og smak til med salt og pepper.

Server sausen til grillmat. Passer fint både til kjøtt og hvit fisk.

Dersom du ønsker sausen sterkere, kan du bytte ut den grønne chilien med en som er sterkere.

RØD THAIKARRIPASTA

1 ss korianderfrø
2 ss spisskumfrø
½ ts hel, sort pepper
½ ts havsalt
12 tørkede, lange chilier, bløtlagt i vann i ca. 20 minutter, avrent, knust og rensset
8 ferske, røde chilier, rensset og finhakket
4 skiver fersk galangarot, hakket

2 strimler kaffirlimeskall eller skallet av en vanlig lime, hakket
3 stilker sitrongress (den myke kjernen), hakket
6 hvitløkfedd, delt i 4
2 store sjalottløk, delt i 4
2 ss hakkede korianderstilk
1 ts tørket rekepasta
olje eller vann om nødvendig

Slik gjør du:

Rist korianderfrø, spisskumfrø, pepper og salt i en tørr panne i ca. 5 minutter. Ha det i en morter og knus det til et fint pulver.

Ha det finmalte pulveret i en hurtigmikser og tilsett de andre ingrediensene. Kjør dette til en glatt masse. Tilsett litt vann eller olje dersom det er for tørt til å få det ordentlig blandet.

Ha det i et glass med tett lokk. Da kan det oppbevares i kjøleskap i ca. 3 uker. Det kan også fryses om det er nødvendig, men da i en lufttett boks eller pose. Glasset kan sprekke, så ikke frys det i det.

GAENG LIANG FAK THONG

Dette er en suppe du finner varianter av i hele Sørøst-Asia, men akkurat denne er fra Thailand. Den har et smaksbilde som virkelig gir deg følelsen av at det brukes chili i retten!

2 ss tørkede reker
1 stilk sitrongress (den myke kjernen), hakket
4 sjalottløk, delt i 4
3 røde chilier, uten frø
1 ts tørket rekepasta
1 ¼ dl kokosfløte
7 ½ dl kokosmelk
5 dl hønsekraft
1 ½ ts pasta av ovnsbakt chili
8 kaffirlimeblader uten den seige hovednerven
ca. 500 gram gresskar som er skrelt, rensset og skåret i ca. 2 cm store terninger
1 ss fiskesaus
½ ts sukker
100 g hermetisk sopp, helst grå sliresopp (*straw mushroom*), avrent limesaft etter smak
basilikum til pynt

Slik gjør du:

Kjør tørkede reker, sitrongress, sjalottløk, chili og rekepasta til en jevn pasta i en hurtigmikser.

Hell kokosfløten i en kjele og kok opp til middels til sterk varme. Tilsett krydderpastaen og kok opp under omrøring i 3–5 minutter til det begynner å dufte.

Tilsett kokosmelken, kraft, chilipasta, limeblader og gresskar. Kok opp, skru ned varmen og la det surre uten lokk i ca. 20 minutter eller til gresskarbitene er møre.

Tilsett fiskesaus, sukker, sopp og limesaft og la det bli gjennomvarmt.

Øs opp suppen i varme suppeskåler, pynt med basilikumblader og server.

GAENG PED SUPPAROT

Originaloppskriften inneholder and, men du kan lage den med kylling hvis du vil.

1 ¼ dl kokosfløte (det faste fettene som ligger øverst i boksen når du åpner, så ikke rist boksen, men ta det av med en skje for å bruke det videre i oppskriften)

3 ss rød karripasta (se over)

1–2 ss palmesukker / brunt sukker

1–2 ss fiskesaus

½ stekt and eller 1 hel stekt kylling delt i små biter, 1,5 x 1,5 cm (stekes på forhånd)

6 ¼ dl kokosmelk (det som er igjen i boksen når du har tatt av fløten)

8 kaffirlimeblader uten stilk

185 g ananas i terninger

8 cherrytomater delt i to

frisk thaibasilikum (eller vanlig basilikum dersom du ikke får tak i thaibasilikum)

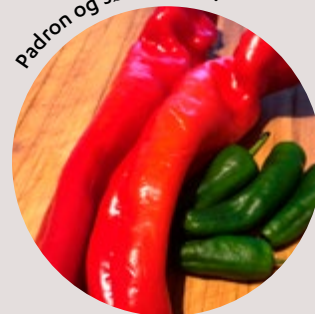
Slik gjør du:

Bland kokosfløte og karripasta i en wok eller dyp stekepanne på middels varme. Rør mens det koker i 5–8 minutter til det danner seg fettperler på overflaten. Ha i sukkeret, fiskesaus og andebitene og rør godt. Tilsett kokosmelken og limebladene og kok opp. Skru ned varmen til middels til svak varme. La det trekke ca. 5 minutter, slik at kjøttet blir gjennomvarmt.

Rød cayenne og jalpeno.

Padron og søt-paprika.

Ha i ananas, tomat og basilikum og varm det til basilikumen faller sammen.

Serveres med kokt ris, enten som lunsj eller middagsrett.

Dersom dette har vekket litt nysgjerrighet, bør dere kjøpe dere noen kokebøker fra India, Asia og/eller Mellom-/Sør-Amerika. Det finnes ufattelig mange oppskrifter som inneholder dette fantastiske krydderet.

Skulle gjerne ha hatt med noen flere oppskrifter her, men plassen begrenser.

DRIKKE

Det er ikke lett å velge drikke til så sterk mat.

Dersom du vil prøve deg på vin, så ikke gå for de sterkeste rettene du finner. Men de må jo inneholde såpass mye chili at du blir litt svett i panna!

Prøv en hvitvin som er basert på gewürst-traminer eller riesling med en del sødme.

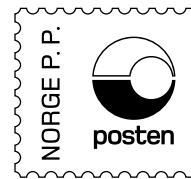
Hold dere unna vann og øl!

En kinesisk servitør fortalte meg for noen år siden at dersom maten er for sterk, så drikker de whisky. Det løser opp capsai-cinet og demper den brennende smaken ganske raskt.

For sikkerhets skyld: Ha et glass H-melk lett tilgjengelig om det blir for ille.

Vel bekomme. Ha noen sterke øyeblikk!

KILDER: «TIL BORDS I SØRØST-ASIA», JOYCE JUE, GYL-DENDAL FAKTA, 2000 | STORE NORSKE LEKSICON | FOTO: TORGEIR ØVERLAND

Returadresse:
Utdanningsforbundet
Postboks 9191 Grønland
N-0134 OSLO

Som medlem i Utdanningsforbundet får du bladet **Utdanning** og ett valgfritt tidsskrift

Velg mellom Første steg (for barnehage), Bedre Skole eller Yrke. Du kan også abonnere på Spesialpedagogikk til medlemspris. Bladene utgis både i papirutgave og som e-blad.

Du kan bestille og endre dine abonnement på Min side: udf.no/min-side
Medlemsservice: medlem@udf.no

Er du ikke medlem, men ønsker abonnement kan du sende bestilling til: abonnement@utdanningsnytt.no

Gå inn på Min side:

Foto: Adobe Stock